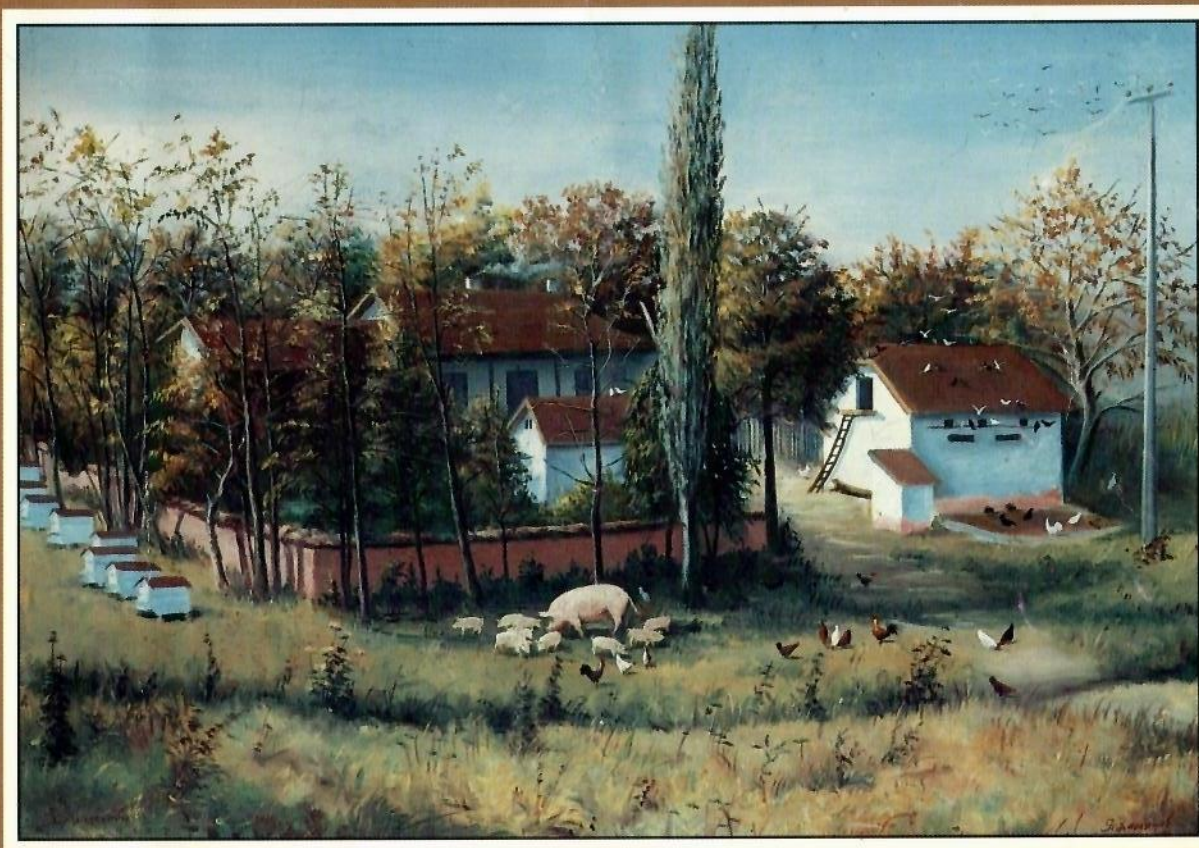

JÁN BOTÍK

Slováci v Bulharsku

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM

Ján Botík

Slováci v Bulharsku

*Vydané pri príležitosti rovnomennej výstavy
Historického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave,
s podporou:*

Štátneho fondu kultúry Pro Slovakia

Nadácie Matice slovenskej

Spolku Slovákov z Bulharska v Bratislave

Bulharského kultúrneho a informačného strediska v Bratislave

Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov na Slovensku

PREDNÁ A ZADNÁ STRANA OBÁLKY:

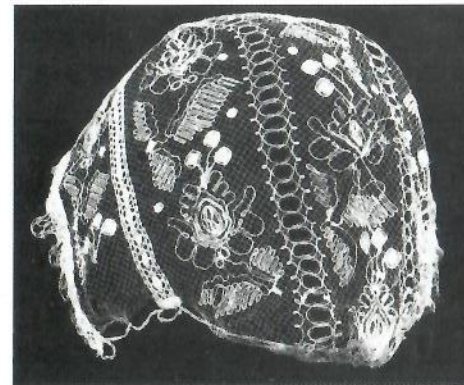
PETKO DAMJANOV: Usadlosť Jána Hrušku v Gornej Mitropoliji, 1974, olejomaľba.

OBSAH

Úvodom	4
Z DOLNEJ ZEME DO BULHARSKA	5
TRADÍCIE SPÔSOBU ŽIVOTA	11
Hospodárska činnosť a zamestnania	12
Domy a bývanie	18
Domácka výroba textilu	23
Obrady, obyčaje, sviatkovanie	27
SPOLKOVÝ, NÁRODNOKULTÚRNY A SPOLOČENSKÝ ŽIVOT	32
Evanjelické cirkevné zbory	34
Slovenské školy	38
Osveta, divadlo, šport, zábava	45
V BOJOCH ZA NOVÚ VLASTĽ	49
MEDZIETNICKÉ SÚVISLOSTI A KULTÚRNE VÝPOŽIČKY	52
DO AMERIKY	59
REEMIGRÁCIA	64
SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA	72
SLOVÁCI V BULHARSKU VO SVETLE PUBLICISTIKY, ODBORNEJ A KRÁSNEJ LITERATÚRY	75
BIBLIOGRAFIA PRÁC O SLOVÁKOCH V BULHARSKU	76
SLOVAKS IN BULGARIA (SUMMARY)	79

JÁN BOTÍK

Slováci v Bulharsku

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM

Bratislava 1994

Slováci v Bulharsku

patria k menej početným a aj k pomerne málo známym slovenským ostrovom v zahraničí. Pritom ich historické osudy a jednotlivé stránky ich vystahovaleckého života patria vari k najpríťažlivejším.

Hlavne preto, že ako najjužnejšia vetva slovenských kolonizačných prúdov, ktoré v období 18.–19. storočia smerovali do priestranstva Dolnej zeme (Alföld – Veľká uhorská nížina), rozprestierajúcej sa na rozhraní dnešného Maďarska, Rumunska, Srbska a Chorvátska, zakotvili až v hĺbke Balkánskeho polostrova. Počas dlhého, takmer tri storočia trvajúceho putovania šírým svetom, udržali si svoju slovenskosť v takej čirej podobe, ako máloktorá iná slovenská enkláva. Pri svojich kolonizačných pohyboch prišli do styku s viacerými národmi a s rozličnými etnickými tradíciami.

To sa odrazilo na mnohorakých kultúrnych vplyvoch a výpožičkách v hospodárskej, sociálnej i duchovnej sfére ich života.

Tieto, ako aj mnohé ďalšie stránky historického a národnokultúrneho vývinu Slovákov v Bulharsku, podujali sme sa priblížiť na tomto mieste i na rovnomennej výstave.

Chceme si tým pripomenúť 110. výročie od príchodu prvej početnejšej skupiny Slovákov do tejto balkánskej krajiny.

C 50.
1925.

Rodný a krstný list.

Podpísaný hodnoverne svedčím, že v matrike narodených a pokrstených cirkve ev. a. v. *padinský* vo sväzku *IV.* na strane *112.* z roku *1882.* t. j. *identisimom* ~~to~~ *ovom* ~~medzi~~ *iným* ~~od~~ *od* ~~slova~~ *do* ~~slova~~ je napísané:

Krstné číslo	Deň, mesiac a rok		Pokrsteného			Rodičov meno, náboženstvo a stav	Bydlisko a číslo domu	Krstných rodičov, svedkov meno	Meno krstiteľa	Poznámky
	narodenia	pokrstenia	meno	poči.	rod.					
199	13. Decembra	11. 1882.	Pavel	1	1	Pavel Nosák Eva Garajdát	Padina 455.	Ján Stodola a jeho manželka Maria.	Maternan Kriš ev. kaplán	/

Padina/Banat. Kr. S. S. / dňa 13. marca 1925.

Evangelický duchovný predseda
Evangelická cirkva a. v. v. Padina
Gustav Klobušný
ev. farár

2. RODINA STRAKUŠKOVCOV Z PADINEJ. MRTVICA, 1910.

... z Dolnej zeme do Bulharska

Osidľovanie Bulharska

slovenskými kolonistami spadá do rokov 1884–1910. Podnietilo ho utvorenie samostatného bulharského štátu po oslobodení sa spod nadvlády Osmanskej ríše (1878) a vydanie zákona o zapudňovaní riedko obývaných oblastí Bulharska (1880).

Tento zákon mal umožniť predovšetkým návrat Bulharov, ktorí sa v čase tureckého podmanenia vysťahovali do okolitých krajín. Avšak spolu s nimi prichádzali do vyľudnených oblastí severného Bulharska aj príslušníci viacerých ďalších národov či etnických skupín, najmä Srbi, Rumuni, Nemci, Rusi, Maďari a ďalší. V roku 1884 sa prisťahovala do Bulharska aj prvá skupinka Slovákov, ktorá sa zakrátko rozrástla na síce neveliký, ale zato životaschopný ostrov. Vznikol na dolnom toku Dunaja neďaleko mesta Pleven, kde sa do roku 1900 usadilo okolo 250 slovenských rodín.

Kompaktnejšie zoskupenia vytvorili Slováci predovšetkým v štyroch lokalitách, v ktorých ku koncu roku 1935 žilo okolo 1 600 Slovákov:

- Mrtvica – 72 rodín s počtom 297 duší
- Gorna Mitropolija – 149 rodín s počtom 619 duší
- Brašljanica – 56 rodín s počtom 232 duší
- Vojvodovo – 30 rodín s počtom 104 duší.

V týchto obciach sa počet obyvateľov v polovici tridsiatych rokov pohyboval od necelých tisíc (Vojvodovo) do 2.500 (Brašljanica, Mrtvica) až vyše tritisíc (Gorna Mitropolija) duší. Žilo tu národnostne zmiešané obyvateľstvo. Vo všetkých z nich mali prevahu Bulhari. Okrem nich žili v týchto obciach aj viac alebo menej početné skupinky Rumunov, Srbov, Nemcov, Rusov, Turkov a Cigánov. Vo Vojvodove najpočetnejšou národnostnou skupinou boli Česi. Vo všetkých uvádzaných obciach sa početnosť Slovákov pohybovala na úrovni zhruba jednej šestiny až jednej tretiny všetkého obyvateľstva. V každej z týchto obcí boli Slováci sústredení v osobitnej časti v blízkosti svojich kostolov a škôl, ktoré spolu s obydliami našich krajanov vtlačali týmto balkánskym dedinám výrazný slovenský ráz.

Na slovenskom osídlení v Bulharsku je pozoruhodná skutočnosť, že títo kolonisti neprichádzali priamo z materského et-

3. GIZELA PETRÁKOVÁ S DCÉRKOU, MATKOU A SESTROU, PŮVODOM Z KOVAČICE. BRAŠLJANICA 1913.

nického územia, čiže z terajšieho Slovenska, ale z viacerých, už dávnejšie existujúcich slovenských ostrovov v priestranstve Dolnej zeme, z južných oblastí niekdajšieho Uhorska. Najpočetnejšie skupinky prichádzali z takých významných slovenských osád, akými sú na území dnešnej srbskej Vojvodiny *Padina* (okolo 120 rodín), *Kovačica* (asi 75 rodín), a na území Rumunska *Nadlak* (okolo 115 rodín). Menej početné skupinky sa prisťahovali aj zo *Starej Pazovej*, *Bóloviec*, *Hajdušice*, *Kisáča*, *Petrovca*, zo *Semleku*, *Pitvaroša*, *Sarvašu*, *Slovenského Komlóša* i z viacerých ďalších dolnozemskej osád. Na zákla-

Sofia Gabrišová - mama, Terkina a Gizela - bola nevlastná sestra ~ 6 ~

mama Sofie
Terkina
Gizela
Gabrišová
1913
Supetka

Sofia

Gizela
1913
Petráková

mama
Kuzka
Petrák
1913
Petráková

4. MICHAL ADAMÍK S RODINOU ZO SLOVENSKEHO KOMLÓŠA.
G. MITROPOLJA, 1914.

de tohto prehľadu o pôvode Slovákov v Bulharsku možno usudzovať, že pôvodnou domovinou, odkiaľ sa kedysi vysťahovali ich predkovia, boli južné časti stredného Slovenska, niekdajšia Hontianska, Zvolenská, Novohradská a Gemerská stolica. Čiže podhorské a laznícke dedinky v okolí Levíc, Banskej Štiavnice, Modrého Kameňa, Zvolena, Detvy, Krupiny, Šiah, Lučenca, Tisovca, Klenovca, Revúcej i niektorých ďalších stredoslovenských miest a mestečiek. Na takýto pôvod Slovákov v Bulharsku poukazujú aj viaceré priezviská, ako sú Strehovský, Príbeľ, Moťovský, Tisovský, Klenovský, Lahotský, Babinský.

Nasvedčujú tomu aj hlavné trasy ich kolonizačných pohybov. Taktiež aj charakteristické znaky ich nárečia, ako aj znaky ich piesní, obyčajov a ďalších prejavov ich tradičnej materiálnej a duchovnej kultúry.

Podobne ako do predchádzajúcich sídiel na Dolnej zemi, aj do Bulharska prichádzali slovenskí kolonisti za zemou. Možnosť výhodného získania pôdy bola hlavným motívom, ktorý ich do tejto krajiny pritiahol. Prichádzali sem v prevažnej miere ako nemajetné a sociálne najslabšie vrstvy obyvateľstva, ktoré napriek relatívnej bohatosti dolnozemskej dedín, patrili k tamojšej chudobe. Naprostá väčšina z nich prichádzala do Bulharska na povestných deregliach - pltiach o rozlohe zhruba 16x8 m, na ktorých sa pod rohožami alebo konopnými plachtami tiesnilo po 30–35 rodín a okolo 100 až 120 osôb, spolu so všetkým ich kuchynským, domácim a hospodárskym inventárom, ktorý si so sebou odnášali ako najnutnejšiu výbavu. O čosi majetnejší, najmä tí z Nadlaku, prevažali sa so svojimi rodinami na vozoch. Cesta do Hornej Mitropolije im trvala 18 dní.

Slovenskí prisťahovalci nepatrili v Bulharsku k privilegovaným kolonistom, ako napr. reemigrujúci Bulhari alebo Nemci. Ich usadzovanie sa v novej domovine sprevádzali aj mnohoraké ťažkosti, vrátane komplikácií, ktoré im spôsobovalo svojim neporozumením a odmietavými postojmi domáce obyvateľstvo i štátna administratíva. Avšak naši krajanovia, vďaka svojej rozhodnosti a uvážlivým postupom, čoskoro sa predstavili a aj presadili ako životaschopná komunita.

Napriek tomu, že sa im nepodarilo vytvoriť zamýšľané čisto slovenské, čiže etnicky nezmiešané osady, v štyroch uvádzaných lokalitách poblíž Plevna predsa len vzniklo kompaktné osídlenie. Tu sa zakrátko sformovala hospodársky, kultúrne a národnostne prosperujúca slovenská enkláva, ktorá svojim vplyvom blahodárne pôsobila aj na obklopujúcich bulharských spoluobčanov. ❖

5. ZUZANA BOTÍKOVÁ Z NADLAKU SO SVOJIMI 9 DEŤMI. G. MITROPOLJA, 1915.

6. POHREB ANNY SRNKOVEJ, KTOREJ PUKLO SRDCE OD ŽIALU NAD ODCHODOM Z NADLAKU. G. MITROPOLIJA, 1901.

8. LÁMAČKY KUKURICE U AMBRUŠOVCOV, V POPREDÍ UČITELIA TOMÁŠ TOPOLESKÝ A BOŽENA VICENÍKOVÁ.
G. MITROPOLIJA, 1928.

... tradície spôsobu života

HOSPODÁRSKA ČINNOSŤ A ZAMESTNANIA

Medzi našimi krajanmi v Bulharsku sa vytvorila mienka, že Slováci prichádzali do tejto krajiny na pozvanie samotného bulharského monarchu, ktorým bol v tom čase Ferdinand Coburg. Tento názor vychádzal zrejme z toho, že Coburgovci vlastnili na Slovensku rozsiahle majetky (Muráň, Sítno, Čabraď, Trnava), z čoho sa usudzovalo o dobrom vzťahu cára Ferdinanda k Slovákom, ktorých si vraj vážil ako pracovitých, skúsených a dobrých roľníkov. Aj napriek tomu, že hodnovernosť tejto legendy nebola doteraz ničím preukázaná, faktom je skutočnosť, že jedným z dôvodov, prečo bulharská vláda napokon súhlasila aj s príchodom nebulharských kolonistov, najmä Nemcov, ale aj Slovákov, bolo úsilie pozdvihnúť poľnohospodársku výrobu v Bulharsku na vyššiu úroveň.

Na sklonku 19. storočia, krátko po oslobodení Bulharska spod panstva Turkov, bulharskí starousadlíci sa venovali viacej extenzívnemu chovu hospodárskych zvierat, najmä ovčiarstvu, ako pestovaniu plodín. Súviselo to okrem iného aj s tým, že tu mali dostatok pôdy. Svoje polia mávali ohraničené širokými pásmi rôznych krovín, hlavne trnkami a hlohom. Využívali ich ako materiál na pokrývanie svojich zemnicových obydli, pri oplocovaní dvorov a z plodov trniek si v čase dlhých pôstov pripravovali kyslú polievku. Počas tureckej nadvlády využívali tieto kroviny aj ako vhodný úkryt v prípadoch ohrozenia. Pozoruhodná je v týchto súvislostiach príhoda, ktorú zaznamenal Ján Michalko: "Keď Paľo Ambruš v Gornej Mitropoliji kúpil od Bulhara zem, z dvoch strán trnám, a všelijakým krovím obrastenú, gazda mu ju predával so slovami ako s podmienkou: Toto budeš orať, ukazujúc na oráčinu, a trňa necháš, ale i ono je tvoje. Keď však Ambruš všetko chrastie vysekal a miesto zorať, vyšiel bývalý majiteľ na pole plakať a nadávať Ambrušovi, či taký Tatár vie,

9. POLUDŇAJŠIA PRESTÁVKA. G. MITROPOLIJA, 1932.

čo sa toho naopatruval nielen on, ale aj jeho otec a dedo, a či vie, koľko času tomu treba, kým zase také narastie."

Prví slovenskí prisťahovalci, ktorí prichádzali do Bulharska v rokoch 1884–1897, mohli sa tu usadiť za pomerne priaznivých podmienok. V tomto období sa kolonistom prideľovala pôda bezplatne, po 10 dekaroch (10 dekarov = 1 ha) na člena rodiny. Bezdetní manželia dostávali 30 dekarov, šesť a viacčlenná rodina maximálne 60 dekarov. Okrem toho každá domácnosť dostávala po 2 dekare na vinohrad a po 2 dekare na dvor a záhradu. Kto mal záujem a prostriedky, mohol si ďalšiu pôdu navyše aj prikúpiť. Po roku 1897 si noví osadníci museli získanú pôdu zaplatiť, avšak za prijateľnú cenu po 2–5 alebo 10–12 Leva za dekar, čo záviselo od bonity pôdy a jej vzdialenosti od centra dediny. Prevažná časť slovenských kolonistov spadala do kategórie malých a stredných roľníkov, ktorí obhospodarovali 3–6 ha usadlosti. Len malá časť z nich patrila medzi bohatých sedliakov, ktorí hospodárili na 10–30 ha pôdy. Boli to rozšírené rodiny, – spolu s rodičmi hospodárili na nerozdelenom majetku aj rodiny ich potomkov, spravidla ich synovia po ženbe.

Slovenskí kolonisti prichádzali do Bulharska z najvyspelejších poľnohospodárskych oblastí niekdajšej Rakúsko-uhorskej monarchie. Aj napriek tomu, že medzi nimi boli prevažne príslušníci chudobnejších vrstiev, vo svojich novoutvorených sídlach v Bulharsku udomácnili poľnohospodársku výrobu, ktorá vzbudzovala rešpekt u starousadlého obyvateľstva. Slovenskí kolonisti priniesli do svojich sídiel v Bulharsku na tú dobu progresívny model hospodárenia, ktorý sa vyznačoval celým radom zvláštností oproti spôsobu hospodárenia starousadlých Bulharov. Tieto zvláštnosti sa prejavovali prakticky na všetkých úsekoch

tradičného pestovania poľnohospodárskych plodín a chovu hospodárskych zvierat. Osobitosti tradičnej agrárnej kultúry Slovákov a Bulharov neboli natoľko badateľné v tom, čo príslušníci týchto dvoch spoločne žijúcich etník pestovali či chovali, ale v tom, ako to pestovali a chovali.

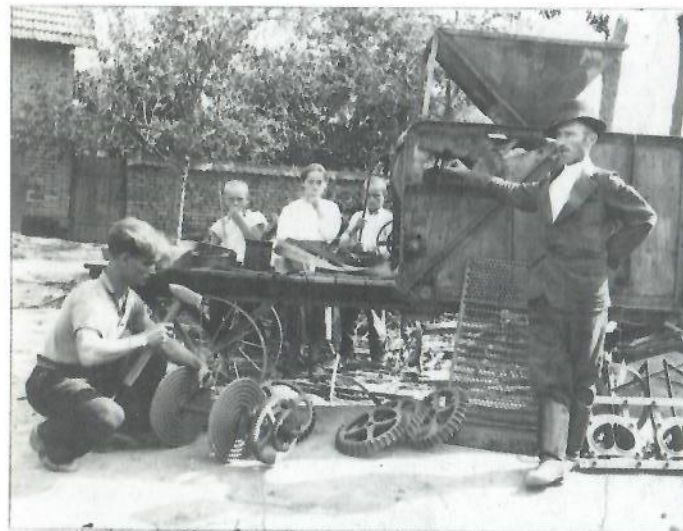
Na prelome 19. a 20. storočia sa poľnohospodárstvo

10. ONDREJ SÝKORA PRI ORAČKE. G. MITROPOLIJA, 1936.

12. ŠTEFAN MARČOK PRI OBORÁVANÍ KUKURICE.
G. MITROPOLIJA, 1942.

11. KOVÁČ JÁN LAVROVIČ S UČŇOM ZOSTROJUJÚ MRVIAČKU
KUKURICE. G. MITROPOLIJA, 1932.

13. ŽATVA. VOJVODOVO, 1942.

14. MLATBA. BRAŠLJANICA, 1934.

15. ZABIJAČKA U TOPOESKOVCOV. G. MITROPOLIJA, 1932.

na Balkánskom polostrove vyznačovalo prevahou extenzívnosti s doznievaním foriem občinného vlastníctva pôdy (najmä pasienkov), ako aj prielohového a úhorového systému hospodárenia. Naproti tomu Slováci prichádzali do Bulharska poučení prednosťami súkromnovlastníckych vzťahov k pôde, čo sa odrážalo v intenzifikácii jej obhospodarovania. Namiesto niekdajších prielohov a úhorov Slováci v tom čase už praktizovali striedavý systém hospodárenia, pri ktorom pôdu nenechávali ležať ladom, ale ju zúžitkovávali na pestovanie okopanín a krmovín (kukurica, zemiaky, ďatelina, muhár, bikem a iné).

Vypelosť poľnohospodárskej výroby, s ktorou prišli Slováci do Bulharska, prejavovala sa predovšetkým v progresívnejšom poľnohospodárskom inventári. Bulhari sa spočiatku pozerali na poľnohospodárske náradie a pracovné postupy Slovákov so značnou nedôverou. Avšak postupne, ako sa mali možnosť presvedčiť o prednostiach hospodárenia Slovákov, zmenili svoju mienku i postoje. Výrečným svedectvom toho je výpoveď brašľanického rodáka a dlhoročného funkcionára obecneho úradu Nanko Nikolov Michajlova, ktorý vo svojich spomienkach na Slovákov napísal: "Na poľnohospodárske práce a furmanky používali len konský záprah. Dovedli sem veľa krásnych koní, najmä rakúskej rasy. Na začiatku priviezli drobné poľnohospodárske náradie - železné pluhy, motyky, brány, kosačky. O niekoľko rokov neskôr priviezli stroje - sejačky, vejačky a potom samohybné parné stroje s mláťačkami a elevátormi.

Novou technikou sa spočiatku zaoberali len Slováci, ale neskôr začali zaúčať aj Bulharov, ktorí veľmi rýchlo opustili svoje radlá, srpy i starú techniku mlátenia vydupávaním zrna koňmo". V *Letopisnej knihe chrámu Svätej Trojice* v Gornej Mitropoliji jedna jej časť je venovaná aj tamojším Slovákom, o ktorých sa tu okrem iného píše: "Slováci sa prisťahovali do našej obce, podobne ako aj do Mrtvice a Brašľjanice, v čase panovania a na podnet cára Ferdinanda Coburga, aby v našej obci udomácnili západnú kultúru a spôsob života. Počas svojho 50-60 ročného pobytu u nás v mnohom ovplyvnili našich sedliakov. Zaviedli obrábanie pôdy pomocou pluhu, ako aj používanie poľnohospodárskych strojov - sejačky, kosačky, samoviazačky, mláťačky a ďalšie. V roku 1906 alebo 1908 dovezli z Budapešti do našej dediny aj prvú parnú mláťačku značky HOFFER-SCHRANZ. Bola majetkom spoločnosti asi 15 spoluvlastníkov, najbohatších roľníkov - Slovákov i Bulharov. Strojníkom bol Martin Ďuriš, Slovákom, o ktorom možno právom povedať, že sa

stal učiteľom všetkých ďalších našich mašinistov." Slová uznania nachádzame aj v práci Atanasa Dimitrov Stoilova, ktorá je venovaná historickému náčrtu vzniku a rozvoja obce Podem (predtým Mrtvica): "Prvopočiatočná nedôvera (ku Slovákom, J.B.) pretrvávala u obyvateľov Mrtvice ešte zo smutných tureckých čias. Postupne sa však rozplynula a Bulhari začali so Slováckmi družne žiť i pracovať. Netreba si však myslieť, že takéto družné vzťahy boli plodom pohostinnosti Bulharov. Veľkú úlohu pri tomto zblížovaní zohrala vyššia úroveň poľnohospodárstva u Slovákov. Keď sa prisťahovali z Dolnej zeme do Bulharska, našli tu spustošenú krajinu a sedliakov, ktorí obrábali pôdu primitívnym spôsobom. V tom čase sa poľnohospodárstvo v Báčke a v Banáte vyznačovalo rozvinutou hospodársko-výrobnou technikou. To bolo hlavnou príčinou, že sa obyvatelia Mrtvice začali zblížovať so Slováckmi. Ich usídlenie sa znamenalo progres v poľnohospodárskej činnosti - lepšie obrábanie pôdy a vyššiu úrodnosť. Slovenskí kolonisti priniesli so sebou mnoho poľnohospodárskeho náradia a strojov - železný pluh a brány, žatevné a mláťačie stroje i iné.

16. ALŽBETA TANCIKOVA Z G. MITROPOLIJE AKO SLUŽKA. SOFIA, 1940.

17. MAJSTROVSKÉ VYSVEDČENIE KOLÁRA JOZEFA KLÁTIKA. RUSE, 1932.

Predovšetkým toto zblížovalo pôvodných obyvateľov Mrtvice so slovenskými prisťahovalcami, ktorých si vážili ako majstrov a preberali od nich najlepšie praktiky hospodárenia."

Napriek tomu, že poľnohospodárstvo Slovákov v Bulharsku sa v porovnaní s hospodárením domáceho bulharského obyvateľstva vyznačovalo viacerými progresívnymi črtami, neprekročilo rámec malovýrobného a naturálneho spôsobu hospodárenia. To znamená, že vo všeobecnosti sa praktizovalo mnohodvetvové zameranie rastlinnej i živočíšnej výroby, pri ktorom sa pestoval široký sortiment poľnohospodárskych plodín

(obilniny, okopaniny, krmoviny, zelenina, vinič, ovocie atď.) a chovali sa viaceré druhy hospodárskych zvierat (hovädzí dobytok, kone, ovce, svine, hydina a iné). Bol to samozásobiteľský spôsob hospodárenia, pri ktorom rodina vyrábala predovšetkým pre seba. Súviselo to s tým, že Bulharsko bolo agrárnou krajinou so slabou rozvinutým trhom a štruktúrou hospodárskych odvetví. A takisto aj s tým, že medzi Slovákami, ale aj Bulharmi v okolí Plevna, nebola dostatočne zastúpená remeselná činnosť. Spomedzi tradičných remesiel sa v prostredí Slovákov v Bulharsku uplatnilo predovšetkým kováčstvo a kolárstvo.

Skromnejšie bolo zastúpené stolárstvo, krajčírstvo, kožušníctvo, murárstvo, mlynárstvo a tehliarstvo. Je preto prirodzené, že sa tu v každej domácnosti uplatňovala tzv. domácka výroba, ktorej sa venovali všetci popri svojom roľníckom zamestnaní. Takýmto neremeselným, čiže domáckym a naturistickým spôsobom si naši krajanovia stavali svoje obydlia, spracovávali textilné vlákna, zhotovovali odev a obuv, zabíjali domáce zvieratá a spracovávali z nich rôzne mäsové výrobky, skrátka vyrábali si takmer všetko, čo potrebovali pre seba.

Keď sa Slováci v Bulharsku začali populačným prírastkom početne rozrastať, s každou novou generáciou prehlbovala sa medzi nimi majetková diferenciácia. V medzivojnovom období sa k malým a stredným roľníkom pridružila aj vrstva bezzemkov a poľnohospodárskych robotníkov. Spomedzi nich sa za-

čala vyčleňovať aj vrstva sezónnych, prípadne aj celoročných robotníkov. Najdostupnejším podnikom, v ktorom pracovalo aj viacero našich krajanov, bol cukrovar v Dolnej Mitropolji.

Medzi Slovákmi v Bulharsku najpočetnejšie zastúpenou kategóriou neroľníckych povolání bolo služobníctvo v domácnostiach bohatších meštianskych rodín v Plevne, no hlavne v Sofii. Slovenské dievčatá boli najvyhľadávanejšími a najlepšie platenými slúžkami v sofijských domácnostiach, kde si ich službu vážili pre poriadkumilovnosť, čestnosť, spoľahlivosť, čistotnosť a tiež aj pre ich kuchárske majstrovstvo. Niektoré slovenské dievčatá odchádzali slúžiť do Sofie iba v zime, keď sa doma skončili poľnohospodárske práce. Mnohé však slúžili aj celoročne, niektoré aj po 2–3 roky, aby si zarobili na svoju výbavu. ❖

18. SLOVENSKÁ MLÁDEŽ SLUŽIACA V SOFII, POČAS NEDEĽŇAJŠIEHO VOJNA V ZÁHRADĚ CÁRA BORISA. SOFIA, 1934.

DOMY A BÝVANIE

Slovenskí kolonisti priniesli do svojich nových sídiel v Bulharsku nielen odlišný model hospodárenia, ale aj rad ďalších zvláštností v spôsobe ich života. Už na prvý pohľad odlišný ráz mali obydlia v slovenskej a bulharskej časti spoločne obývaných dedín.

V čase príchodu Slovákov do Bulharska, na tamojšej podunajskej nížine všeobecne rozšírené bolo bývanie v zemnicových obydliach, nazývaných *zemnik*. Poukázal na to vo svojej práci o Podeme aj Atanas Dimitrov Stoilov, pričom poznamenal, že pod vplyvom Slovákov, ktorí tu udomácnili odlišnú, a však vyspelú stavebnú kultúru, "do roku 1900 všetky zemnice boli nahradené domami". Lenže odlišnosti v spôsobe bývania Slovákov a Bulharov pretrvávali aj naďalej. Kým u Bulharov boli jednotlivé obytné a hospodárske budovy rozložené po ce-

19. NA DVORE U NOSÁLOVCOV. BRAŠLJANICA, 1934.

lom priestranstve dvora, u Slovákov boli všetky takéto priestory sústredné do jedného pozdĺžneho objektu pod spoločnou strechou. U Bulharov sa organizácia života v dome sústredovala do obytného priestoru (*kašti*), uprostred ktorého bolo ohnisko (*ognište*), na ktorom sa varilo v zavesenom kotli, a pieklo pod hlinenými alebo plechovými zvonmi (*vršnik*), prihňanými horúcou pahrebou. Pri ohnisku sa rodina schádzala ku spoločnému nízkemu stolu (*trapeza, sinija*), okolo ktorého sa pousádzali na zem alebo na nízke trojnohé stolččky (*stolče*). Pri ohnisku sa členovia rodiny aj ukladali k spánku. Namiesto stola a stolččkov rozložili si tu rohože, ktoré cez deň skrútili a odložili do rohu miestnosti. V zemnicových obydliach spávali na hranolovitých hlinených blokoch či kubusoch (*prastnik*). V zimných mesiacoch tu bol spolu s ľuďmi ustajnený aj dobytok.

Naproti tomu domy Slovákov mávali rozvinutejšiu dispozíciu priestorov s pitvorom, kuchyňou pod otvoreným komínom, prednou izbou, zadnou izbou, komorou, maštaľou atď. Varili v železných alebo smaltovaných hrncoch na ohnisku pod otvoreným komínom alebo na murovanom sporáku v kuchyni. Piekli v peci, ktorá sa zároveň využívala aj na vykurovanie izby. K jedlu sa schádzali v izbe k stolu s lavicami alebo stolíčkami na vysokých nohách. Spávali na posteliach rozložených v prednej i zadnej izbe. Predná izba sa zvyčajne upravovala ako parádna, k čomu poslúžili najmä vysoko zastlané posteľe s ozdobne vyšívanými plachtami a vankúšmi, pestro vytkávané alebo vyšívané obrusy, uteráky, nástenky, ako aj ornamentálne vypoľievaná podlaha, ktorou bola špeciálne vymazaná a *zapúšťaná* zem.

Domy Slovákov sa od bulharských odlišovali nielen ich celkovým vzhľadom, priestorovým a funkčným riešením, vnútorným zariadením a organizáciou života v dome, ale aj uplatňovanými stavebnými postupmi.

Bezprostredne po usadení sa v Bulharsku bývali naši krajanovia v šiatroch. Zhotovovali si ich z rozmerných konopných plachtiet (*poňva*), ktoré sa inak používali na prikryvanie vozov alebo stohov s obilím. Pod takými šiatrami sa u bulharských, ale aj ďalších dolnozemskejších Slovákov, až doposiaľ odbavujú aj svadby. Ak si do príchodu zimy nestihli postaviť riadny dom, zimovali v jednoduchých, do zeme zahĺbených a zvrchu haluzím, slamou a zemou zahádzaných prístrešiach, nazývaných *guňhov* alebo *zemnik*. V ďalšom roku sa už pustili do stavby riadnych domov. Bulharskí spoluobčania sa s údivom prizerali ako naši krajanovia steny svojich domov nabíjali z čerstvo nako-

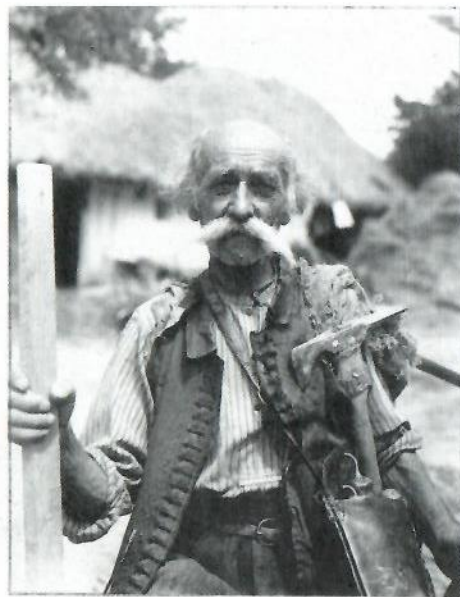
20. TEHLIARI. GORNA MITROPOLIJA, 1932.

21. NABÍJANIE MÚROV. GORNA MITROPOLIJA, 1933.

22. ČREPÁREŇ NA VÝROBU ŠKRIDLÍC PAVLA MARTINEKA.
BRAŠLJANICA, 1935.

23. PECIAR JÁN PETRÁK. BRAŠLJANICA, 1934.

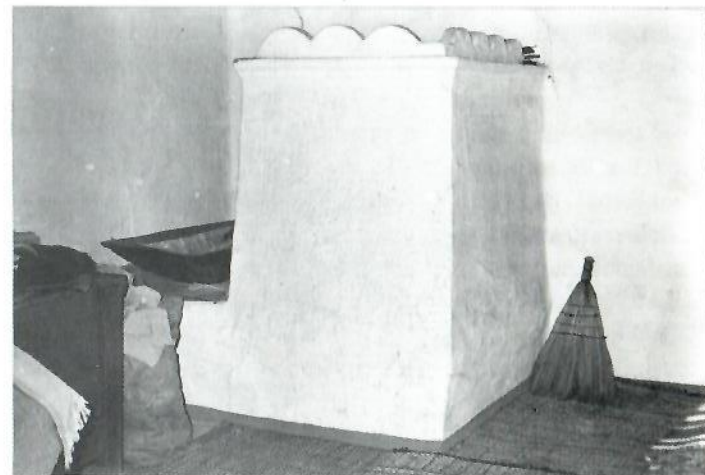
panej zeme. Nasýpali ju do rámu z dosák, v ktorom sa zem ubíjala drevenými kyjanicami. Po vydrvení 15–20 cm vrstvy hliny sa rám postupne pridvihoval až do potrebnej výšky domu. Začiatkom dvadsiatych rokov Slováci opäť prekvapili svojich bulharských spoluosadníkov, keď si svoje domy, ako aj školy a kostoly, začali stavať z pálených tehál. Vyrábali si ich sami na ručných lisoch (*presa*) značky *Herkules*, ktoré si zaobstarávali v Banáte, čiže vo svojej predchádzajúcej domovine, v Rakúsko-uhorskej monarchii. Tehly vyrábali špecializované šesťčlenné skupiny tehliarov na obecnom hlinisku. Denne vyrobili 4 500–5 000 kusov tehál. Po niekoľkých týždňoch v múrikoch (*mágel*) vysušené tehly skladali do pece (na jeden dom okolo 20 tisíc kusov), ktorú postavili na otvorenom priestranstve hliniska. Keďže slovenské dediny v Bulharsku sa nachádzali v oblasti s nedostatkom lesov, tehly vypaľovali slamou, ktorá tu bola najdostupnejším kurivom. ❖

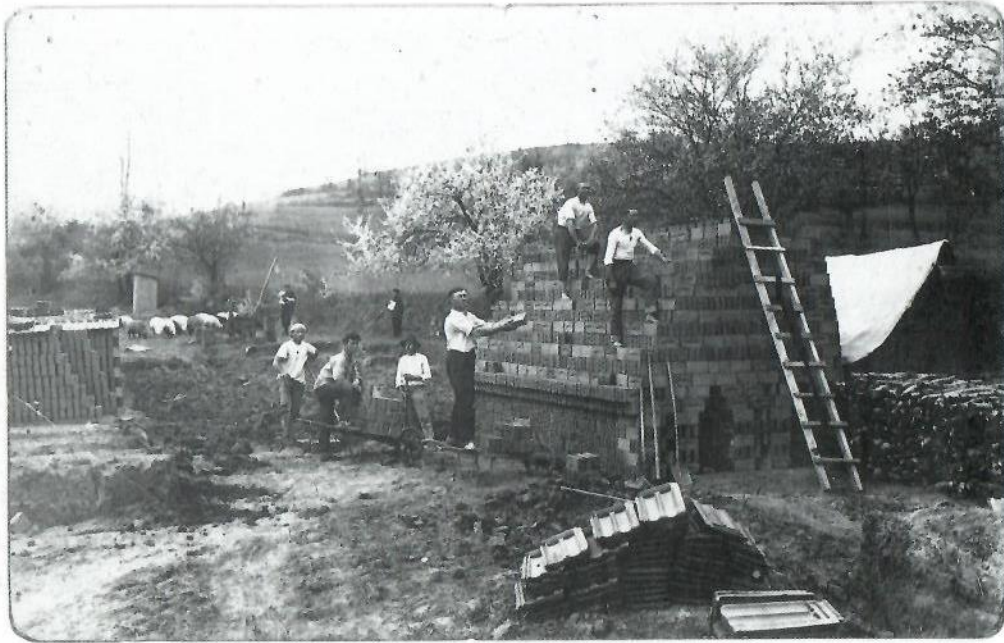
24. SLOVENSKÁ ČASŤ OBCE. G. MITROPOLIJA, 1969.

25. PREDNÁ IZBA V DOME MARTINA SRNKU.
G. MITROPOLIJA, 1969.

26. SLOVENSKÁ PEC. G. MITROPOLIJA, 1969.

27. SKLADANIE TEHÁL DO PECE. BRAŠLJANICA, 1936.

28. VYPALOVANIE TEHÁL. G. MITROPOLJJA, 1939.

DOMÁCKA VÝROBA TEXTILU

Zo širokej škály mimopoľnohospodárskej výrobnnej činnosti, zameranej na výrobu predmetov spätých s najrozličnejšími pracovnými činnosťami a s ostatnými životnými potrebami v tradičnom roľníckom prostredí, aj u bulharských Slovákov významné miesto patrilo domáckemu spracovaniu textilných vlákien a domácej výrobe textilu.

Domáckou výrobou textilu si roľnícke domácnosti mohli hlavne vlastnými silami a z vlastných zdrojov pokryť množstvo potrieb a rozvíjať poľnohospodársku činnosť, na ktorú sa vzťahovala výroba vriec, rôznych plachiet a prikrývok, povrazov atď. Nemenej závažnou bola aj výroba bytového textilu, ako aj výroba textilu na domácke, ale aj remeselné zhotovovanie tradičného odevu. Tento úsek domácej výroby sa u Slovákov v Bulharsku udržal v plnom rozkvele až do päťdesiatych rokov, kedy bolo jej ďalšie pretrvávanie prerušené reemigráciou.

S domáckou výrobou textilu bezprostredne súviselo aj pestovanie technických plodín a chov zvierat, ktoré boli zdrojom surovín pre túto výrobu. K týmto účelom sa na každej roľníckej usadlosti pestovali konope a bavlna, a chovali sa ovce i priadka morušová. Ako vidno, surovinová základňa pre výrobu textilu bola u bulharských Slovákov širšia ako v oblastiach Slovenska, odkiaľ sa vystaňovali ich predkovia. Tam sa domácka výroba textilu ohraničovala iba na spracovávanie konopí (prípadne ľanu) a ovčej vlny. Domácka výroba textilu je vhodným príkladom, na ktorom možno ukázať, čo z tradícií tohto výrobného úseku si kontinuálne uchovávalo znaky slovenskej kultúrnej špecifickosti, a čo sa v živote týchto našich vystaňovalcov navrstvilo neskôr, ako kultúrny vplyv tradícií ich novej domoviny.

Konope sú jednou z mála plodín (popri obilovinách a strukovinách), ktorá sprevádzala našich krajanov v Bulharsku počas celej ich vystaňovaleckej púte dolnozemskej a balkánskej priestranstvom. Zdá sa, že pestovanie konopí, spracovanie konopných vlákien a konopného textilu, uchovali si spomedzi všetkých zložiek materiálnej kultúry najviac pôvodných znakov, ktoré si títo vystaňovalci odnášali ešte zo slovenských rodísk svojich predkov. Slová, ktoré sa spájajú s názvoslovím plodiny, a náradím na spracovávanie konopí (*trepáčka, šteľ, pačieska, mejačka, miač*), s názvoslovím konopných vlákien (*kľka, povieso, babka, vrkoč, koláč,*

29. PRÍPRAVA NA TKANIE U TOPOLESKOVCOV,
G. MITROPOLJA, 1929.

kita, kúdeľa), s náradím na pradenie (*vreteno, praslica, kolovrat, motovidlo*), s názvoslovím priadze (*pradeno, útok, osnova, kľbko*), ako aj s názvoslovím tkáčskeho stavu (*krosná, brdo, člnok, cieвка, nitevnica, bidlo, podnože, návoj atď.*), všetky tieto názvy, ako aj pracovné postupy a formy pracovného náradia, zostali po celé tri storočia vystaňovaleckej histórie bulharských Slovákov nezmenené, akoby zakonzervované.

Nemožno však povedať, že by sa na tomto úseku bol vývin úplne zastavil. Najzreteľnejšie sa zmeny prejavujú na dekoratívnom stvárnení tkaných textílií. U bulharských Slovákov sa stretli tri základné vrstvy tkaných vzorov. Najstaršiu z nich reprezentujú prelamaním votkávané elementárne geometrické vzory (štvorce, obdĺžniky), komponované do pásov v šírke plátna. Najčastejšie sa pri tom uplatňovala dvojfarebná škála s modrou a červenou. K smútočným obradovým príležitostiam sa vzory vytkávali iba čiernou niťou. Táto najstaršia vrstva bola zastúpená u pristaňovalcov zo všetkých dolnozemskej ostrovov, takže možno predpokladať, že jej pôvod siaha až do pôvodných sídiel kolonistov na Slovensku. Potvrdzujú to aj tkaniny, ktoré poznáme z oblasti Hontu, Novohradu a Gemera.

30. PRIADKY S TAMBORÁŠOM U PRÍBELOVCOV. G. MITROPOLIJA, 1932.

31. TREPANIE KONOPÍ U PETRAKOVCOV. BRAŠLJANICA, 1934.

32. PRIADKY NA SLOVENSKEJ ULICI. MRTVICA, 1938.

Popri tejto najstaršej vrstve uplatnili sa u bulharských Slovákov aj náročnejšie tkáčske techniky, ktoré sú u nich známe ako *pazovské vzory* alebo *vyšívania na krosnách*. Tieto druhy tkaných dekorov sa medzi našich krajanov v Bulharsku dostali prostredníctvom kolonistov zo Starej Pazovy a z Nadlaku. Možno ich považovať za súčasť slovenských tkáčskych tradícií a za špecificky slovenský prínos do dolnozemskej textilnej kultúry.

V porovnaní s pestovaním konopí, so spracovávaním konopných vlákien a konopných tkanín, spracovávanie ovčej vlny a vlnených tkanín bolo u bulharských Slovákov poznačené

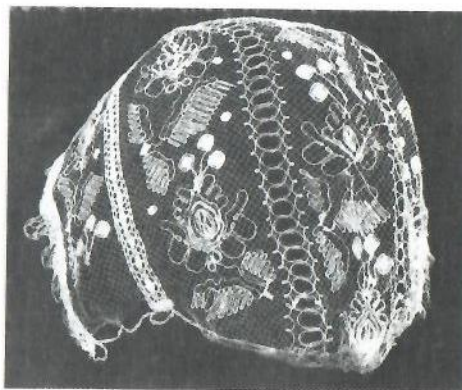
viacerými vplyvmi z obklopujúceho inoetnického prostredia. Prezráda to už aj samotné pomenovanie vlnenej textilie, ktorú bulharskí Slováci nazývajú *šajak*, takže týmto slovom z bulharsčiny nahradili slovenské pomenovanie textilie (*súkno*). Z bulharského prostredia prevzali aj názov a formu nástroja *darák*, používaného na česanie vlny pred jej spriadaním. Súviselo to zrejme s tým, že na Dolnej zemi a potom aj v Bulharsku sa nedali uplatniť tradície karpatských chovateľov oviec. Nezanedbateľné je v týchto súvislostiach aj to, že tradície ovčiarstva, ako aj tradície spracovávanía ovčej vlny, boli

33. PRÍPRAVA VÝBAVY PRE JUTKU ĎURIŠOVÚ. G. MITROPOLJA, 1940.

na Balkáne oveľa živšie, prepracovanejšie na podmienky domácej výroby, ako to bolo u dolnozemskej Slovákov, kde sa viac začala presadzovať fabrická výroba súkna.

Možno predpokladať, že až v Bulharsku si slovenskí kolonisti osvojili pestovanie priadky morušovej, spracovávanie hodvábnikového vlákna a textilu z prírodného hodvábu. Používali ho na zhotovovanie niektorých odevných doplnkov (ženské čepce), bytových doplnkov (záclony, obrusy, dečky, posteľné plachty), ale aj ako materiál rôznych súčastí mužského, ženského a detského odevu k sviatočným príležitostiam. ❏

34. SLOVENSKÁ SVADBA. VOJVODOVO, 1924.

OBRADY, OBYČAJE, SVIATKOVANIE

V rodinnom zvykosloví, hlavne v obyčajoch a obradoch spojených so svadbou a úmrtím, pretrvávalo aj u bulharských Slovákov vari najviac prejavov, ktoré si prinášali ešte z domoviny svojich predkov. Obsiahnuté sú v nich aj také prvky, ktoré patria k najstaršej vývinovej vrstve slovenskej obradovej kultúry.

Svadobný obrad u bulharských Slovákov patril k najvýraznejším prejavom ich kultúrnej a etnickej osobitosti v balkánskom prostredí. Pretrvával u nich až do obdobia reemigrácie v plno rozvinutej forme a so všetkými základnými prvkami, akými sú *pýtanka*, *istota* (dar dievky pozostávajúci z hodvábného ručníka alebo z obrusa a klinovníka, čím dievka potvrdila svoj prísľub za vypytanie), spievanie *na kašu*, *zdávanka*, *ohlášky*, obradné povolávanie hostí, rôzne obradné reči a vinše počas celej svadby, prevážanie perín z mladuchinho do ženichovho domu, *čep-*

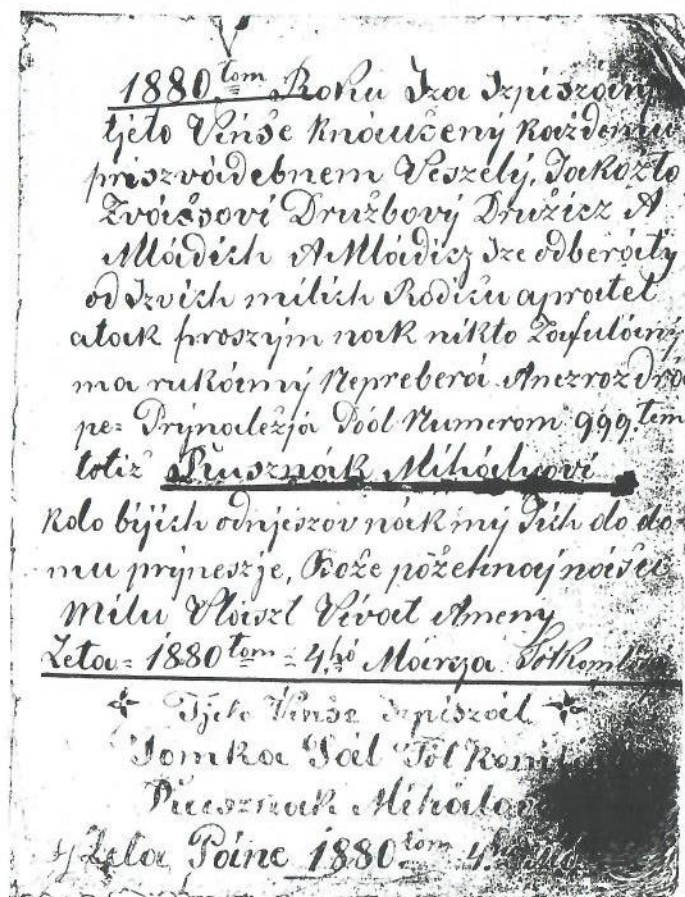

35. MLADÝ ZAŤ (JURAJ VAŇO) S NEVESTOU.
G. MITROPOLJA, 1925.

čenie či zavítie mladej nevesty, chodenie s ratoľstou, s Cigánkami atď.

Značná rozvinutosť svadobného obradu, ktorého priebeh bol rozložený do 3–4 dní, vyžadovala si aj väčší počet svadobných hodnostárov, medzi ktorými popri ženichovi, mladuče a svadobných rodičoch nemohli chýbať *starejší*, ktorí boli zastúpení *pytačom* a *oddavačom*, ďalej *svatka*, *svatvica* alebo *kmotrička* (opatrovateľka mladých), *družbovia*, *zváči*, *družice*, *kuchárky*, *mäsiar* a *komoráš*. Každý z nich mal vo svadobnom obrade presne vymedzené úlohy, ako aj špeciálne označenie na odev, prípadne aj rekvizitu, ktoré ich odlišilo od ostatných svadobných hostí.

S rozvinutosťou svadobného obradu u bulharských Slovákov bezprostredne súvisela aj bohatá tradícia svadobného vinšovníctva. V každej dedine boli viacerí chýreční starejší, ktorí boli zároveň aj nositeľmi vinšovníckej tradície. Okrem toho sa medzi bulharskými Slovákami vyskytovali aj viaceré rukopisné zbierky svadobných vinšov. Jednu z nich spomína vo svojej knihe Ján Michalko. Mala názov *Způsob pýtání*, pochádzala zo slovenskej osady Piliš v Maďarsku a spísaná bola v roku 1814 neznámym zostavovateľom. Iná takáto zbierka svadobných vinšov pochádza zo Slovenského Komlóša, kde ju v roku 1880 spísali Michal Rusnák a Pavel Tomka. Obsahuje okolo 150 samostatných textov k rôznym častiam a situáciám svadobného

36. RUKOPISNÁ ZBIERKA SVADOBNÝCH VINŠOV.
SLOVENSKÝ KOMLÓŠ, 1880.

37. S MAŠKARAMI NA DRUHÝ DEŇ PO SOBÁŠI.
G. MITROPOLJA, 1938.

obradu. Táto zbierka sa medzi bulharských Slovákov dostala prostredníctvom rodiny Rusnákovcov, ktorí ju opatrovali a pri reemigrácii doniesli so sebou aj na Slovensko. Tu som túto zbierku nedávno získal od Štefana Rusnáka, ktorý ju poskytol pre zbierky Slovenského národného múzea.

K zvláštnostiam svadobnej hostiny u dolnozemsých, a aj u bulharských Slovákov, patrilo jej usporiadávanie *pod šiatrom*. Šiator postavili na dvore svadobného domu ženicha aj mladuchy, bez ohľadu na ročné obdobie. Od susedov a príbuzných naznášali do šiatra stoly a lavice pre 150, aj viacej hostí.

Život v národnostne zmiešaných bulharsko-slovenských dedinách vyúsťoval aj k osvojovaniu si obyčajových tradícií Bulharov. Patrili k nim napríklad obyčaje na fašiangy spojené so sprievodom masiek, hlavne zvieracích - *Ťorova kobila*, na ktorých sa spolu s Bulharmi v hojnom počte zúčastňovali aj Slováci. Takisto sa zúčastňovali aj na ďalších bulharských výročných obyčajoch, akými boli *Todorica*, spojená s pretekmi na koňoch, *Pesi pondelnik*, spojený s rozkrúcaním psov na centrifúge proti besnote a ďalšie.

Aj medzi Slovákami si veľkú obľubu získala *Baba Marta*, ktorá spadá do jarného zvykoslovného cyklu. Slávi sa 1. marca, kedy si priatelia, príbuzní, susedia a kolegovia rozdávali *martenice* – bielo-červené ozdôbky z hodvábných alebo bavlnených nití. Tieto farby symbolizujú zdravie a šťastie, martenice sú prejavom dobropriania. Odovzdávajú sa osobne alebo sa posielajú poštou. Majú sa nosiť dovtedy pripnuté na odev, kým nepriletia z teplých krajín bociany. Potom sa martenice odopnú a zavesia sa na nejaký strom alebo kríček.

Naši krajanovia, ktorí reemigrovali na Slovensko, doteraz dostávajú na jar od svojich priateľov a príbuzných z Bulharska červeno-biele martenice.

Obyčaje a obrady spojené s úmrtím sa takisto vyznačovali výraznou slovenskou špecifickosťou a archaickosťou. Odlišnosti slovenskej a bulharskej pohrebnej obradovosti vyplývali aj z príslušnosti k rôznym vierovyznaniam (Slováci – evanjelici, Bulhari – pravoslávni). K najdôležitejším tradičným prvkom pohrebných obradov u Slovákov v Bulharsku patrilo *vyrastovanie* (bdenie pri mŕtvom spojené s nábožným spevom a modlitbami), ako aj *oplakávanie* či *vykladanie* nad mŕtvym, pri ktorom plačka alebo vykladačka formou improvizovaného spevu pripomínala dobré vlastnosti a skutky nebožtíka či nebožkej. Pohrebný obrad bol zakončený *karom* – *pohostením všetkých účastníkov pohrebu*.

K obradovým príležitostiam spojených s úmrtím mali v každej domácnosti obrus a klinovník vytkávané čiernym vzorom. Zaužívaná bola obyčaj pochovávať so starými ľuďmi Transcius, niektorú vzácnejšiu odevnú súčasť z ich mladosti, alebo aj svadobnú či inú rodinnú fotografiu.

Slováci pochovávali svojich mŕtvych na tých istých cintorínoch, ako aj Bulhari, lenže v osobitne vyčlenených častiach. K zvláštnostiam slovenských zvyklostí a tradícií patrili hroby s *podmolou*, čiže s bočným rozšírením prierezu hrobu, pod klenbu ktorého sa potom uložila truhla. Na rozdiel od bulharských náhrobníkov, na ktorých prevládali pravoslávne kríže alebo antropomorfné figurálne stvárnenia, náhrobníky našich krajanov mali najčastejšie formu drevenej alebo kamennej dosky s namaľovanými alebo vyrytými slovenskými nápismi. ❀

38. POHREB PAVLA MAREČKA. MRTVICA, 1926.

39. POHREB JOZEFA PRÍBELU. G. MITROPOLIJA, 1939.

40.- 41. NÁHROBNÍKY PAVLA ĎURIŠA A ANNY ŠÝKOROVÉJ. G. MITROPOLJA, 1993

42. DLHOROČNÝ KAZATEĽ MICHAL JASENSKÝ S RODINOU. MRTVICA, 1928.

*... spolkový, národnokultúrny
a spoločenský život*

Keď sa na rozhraní 19. a 20. storočia Slováci sťahovali z Dolnej zeme do Bulharska, opúšťali osady, v ktorých pôsobili dobre zorganizované slovenské školy, cirkevné zbory, ochotnícke divadlá, spevokoly, knižnice a iné spolkové ustanovizne. Aj keď poskromne, no predsa sa medzi dolnozemskejších Slovákov dostávali aj noviny, kalendáre a rôzne publikácie v ich jazyku. Možno teda konštatovať, že v uvedenom čase dolnozemskejší Slováci, aj napriek inoetnickému obkľúčeniu a zosilňujúcej sa maďarizácii, dokázali si zabezpečiť uspokojovanie svojich najzákladnejších duchovno-náboženských i národno-kultúrnych potrieb. Lenže pre tých, ktorí sa rozhodli odísť do Bulharska, vznikla značne zložitejšia situácia.

Jednak preto, že títo kolonisti pri zakladaní svojich osád v novom a cudzom prostredí museli prednostne riešiť množstvo úloh spojených s existenčným zabezpečením svojich rodín. A potom aj preto, že novovzniknuté slovenské osady v Bulharsku boli príliš málopočetné na to, aby mohli ako-tak uspokojivo riešiť aj potreby svojho duchovného a národnokultúrneho života. Najmä ak medzi nimi nebolo vzdelaných jednotlivcov, ktorí by boli pripravení organizačne a aj odborne zvládnuť takéto úlohy. Slováci v Bulharsku však nepodľahli týmto ťažkostiam. S postupujúcim časom, ako sa stabilizoval ich hospodársky život, začali si vytvárať podmienky aj na svoju duchovno-náboženskú a národno-kultúrnu sebarealizáciu.

43. EVANJELICKÁ MODLITEBŇA SO ZVONICOU. G. MITROPOLIIJA, 1934.

EVANJELICKÉ CIRKEVNÉ ZBORY

Slovenskí kolonisti, ktorí sa usadili v Bulharsku, boli evanjelicko-luteránskeho vierovyznania. Príslušnosť k tomuto náboženstvu bola jednou z príčin, prečo ich predkovia v časoch nezmieriteľnej protireformácie odchádzali zo Slovenska na Dolnú zem, kde nachádzali priaznivejšie podmienky pre svoje náboženské presvedčenie. Počas ich vyše dvestoročného putovania dolnozemskej a balkánskej priestrannosťou nepostrádateľnou súčasťou ich vstáňovaleckej výbavy bola Kralická biblia, Tranoscius, Postilla, Epištolicá premlúvaní, Funebrál, Pašie, Katechizmus a ďalšie náboženské knihy. Boli to do nečasu a k dlhému veku kožou a mosadzou zviazané knižky, ktoré si starostlivo opatrovali a z generácie na generáciu odovzdávali ako vzácnosť, z ktorej vždy čerpali duchovné povzbudenie vo chvíľach bezradnosti a utvrdzovali sa v nádeji na lepšiu budúcnosť. Do týchto kníh zapisovali si narodenie, sobáše i úmrtia svojich najbližších. V týchto knihách opatrovali rodostromy svojich rodín, ktoré boli zapísané rukou aj rečou ich otcov, dedov a pradedov. Tieto knihy opatrovali nielen ako rodinné relikvie, ale aj ako symboly svojej duchovnej a kultúrnej identity, ktoré im pomáhali udržať sa a prežiť v inonáboženskom a inonárodnom prostredí. Tieto knihy zohrali významnú úlohu aj v duchovnom a spoločnom živote našich krajanov v Bulharsku.

Napriek tomu, že slovenskí kolonisti prichádzali do Bulharska bez svojich učiteľov a kňazov, už od počiatku usadenia sa v novej domovine starali sa nielen o hospodárske prosperovanie, ale aj o duchovné zaopatrenie a o usporiadanie svojho vlastného cirkevného života. Úlohu organizátorov náboženských záležitostí preberali na seba vážnosť a úctu požívajúci, pritom v čítaní a písaní zbehlejší ľudia, ktorých nazývali kazatelia. Prvým takýmto kazateľom bol pismák Michal Filko. Najprv začal účinkovať v Mrtvici, potom sa presťahoval do Hornej Mitropolije. V priebehu viac ako sedemdesiatročného života Slovákov v Bulharsku pôsobili medzi nimi viacerí takíto laickí či ľudoví kazatelia. V Mrtvici k najznámejším patrili Ondrej Mikuláš, Jozef Čicka, Michal Plvan, Michal Jasenský, Pavel Gubík, Vasil Duman. V Hornej Mitropoliji sa po Michalovi Filkovi vystriedali Juraj Kováč, Martin Beňo, Pavel Klimečka, Juraj Kováč ml., Juraj Ďuriš, Matúš Štrpka, Štefan Ďuriš a ďalší. V Brašljanici najznámejšími kazateľmi boli Pavel Nosál a od roku 1925 jeho syn Pavel.

44. EVANJELICKÁ FARA. G. MITROPOLIJA, 1934.

45. CIRKEVNÝ VÝBOR (SEDIACI ZLEVA: J. KOVÁČ, M. SAMPOR, J. MIKULÁŠ, J. ĎURIŠ; STOJACI ZLEVA: J. PRÍBEEA, Š. ĎURIŠ, P. SRNKA). G. MITROPOLIJA 1928.

46. FARÁR MIKULÁŠ MITAL S KAZATEĽOM JURAJOM ĎURIŠOM
A JEHO MATKOU. G. MITROPOLIJA, 1939.

Títo kazatelia vykonávali náboženské obrady pri nedeľných alebo výročných bohoslužbách, ako aj obrady spojené s úmrtím. Neboli však oprávnení vykonávať také obrady či sviatosti, akými sú krst, konfirmácia a sobáš. Preto v čase, keď medzi našimi krajanmi v Bulharsku neboli riadne vysvätení kňazi, krsty a sobáše im odbavovali bulharskí popi v pravoslávnych kostoloch.

Spočiatku sa naši krajanovia schádzali k svojim pobožnostiam pod šiatrami z hrubých konopných plachiet (*poňva*), alebo v domoch niektorého zo spolurodákov, v ktorých mali priestrannejšiu izbu. No len čo sa trochu zmohli, súčasne s budovaním svojich obydlí, postavili si aj skromné, z hliny vybíjané, ale k náboženským obradom spôsobilé modlitebne. V Mrtvici si ta-

kúto modlitebňu postavili a vysvätili 1. septembra 1896. V Gornej Mitropoliji v roku 1901 zakúpili cirkevný pozemok, v roku 1902 postavili na ňom modlitebňu, v roku 1903 postavili vedľa nej aj zvoncu a 7. apríla toho istého roku si tento svoj stánok Boží, spolu aj s tromi zvonami, sami aj vysvätili. Dovtedy sa k nedeľným pobožnostiam zvolávali streľbou z pušiek. V Brašljnici si svoju modlitebnicu postavili až v roku 1925. Keď v roku 1927 silné zemetrasenie poškodilo modlitebňu v Mrtvici, postavili si namiesto nej priestrannejší kostolík aj s vežou. Základný kameň položili 7. septembra 1927. Jeho stavba sa pre tektonicko-statickú závalu pretiahla až do roku 1934, kedy bol 30. októbra vysvätený. Tento slávnostný akt vykonal biskup Samuel Starke z Petrovca, ktorý zorganizoval medzi Slovákmi v Báčke, Banáte a Srieme peňažnú zbierku na tento kostolík. Na jeho stavbu finančne prispeli aj prezident T.G. Masaryk, generálny konvent a biskupský úrad na Slovensku. Najvyššiu sumu predstavovala zbierka, ktorú v Čechách zorganizoval mrtvický učiteľ Václav Müller. Evanjelický kostol v Mrtvici bol spomedzi slovenských stánok Božích v Bulharsku najväčší, a iba na ňom bola postavená aj veža so zvonmi. Ako jediný z nich pretrval až do súčasnosti. Ešte aj teraz slúži svojmu účelu, a to pre potreby tamojšej pravoslávnej cirkvi.

Slováci v Bulharsku len čo sa vo svojich nových sídlach udomácnili a začali sa v nich aj hospodársky upevňovať, usilovali sa svoje zárodočné cirkevné zbory posilniť aj kvalifikovaným kňazom, ktorý by sa medzi nimi natrvalo usadil, a prevzal do svojich rúk organizačnú a pastorizačnú stránku cirkevného a náboženského života. S prosbou o pomoc sa viackrát obrátili na cirkevné úrady vo svojich predchádzajúcich dolnozemskejších sídlach. Ich prosby našli priaznivú odozvu, pretože v roku 1905 a 1906 navštívil slovenské evanjelické zbory v Bulharsku sriemsky senior Mikuláš Abaffy, aby preveril podmienky pre účinkovanie evanjelického kňaza v nich. A tak ešte v tom istom roku 15. novembra 1906 prichádza medzi bulharských Slovákov prvý riadny evanjelický farár Adam Vereš, pochádzajúci zo Starej Pazovy, odkiaľ sa do Bulharska vysťahovalo viacero slovenských rodín. Usadil sa v Gornej Mitropoliji, ktorá bola najpočetnejšou slovenskou osadou v Bulharsku. Tu bola v roku 1905 postavená aj nová priestranná fara, takže po jej obsadení sa Gorna Mitropolija stala centrom slovenských evanjelikov v Bulharsku. Tunajší farský úrad plnil funkciu matkocirkvi. Len krátky čas trvalo, že mali svojho kňaza aj v niektorých z tunajších

Císlo: 129/1933
№

Rodný a krstný list.

(Билетъ за раждане и кръщелно свидетелство).

Подписанъ **Учредителски** свидетѣм, че в матрикахъ църкве **ев. а. в. Гомоитропolskej, в Булхарску** дѣла народеныхъ и покрстеныхъ споредъ новороденыхъ и кръстенихъ
 Долоподписания съ настоящето утвърждавамъ, че матрикуларнитѣ регистри на повѣрената ми църква
 sv. **I** на стр. **7/8** з г. **1910** тоjest: tisícého **devätstodesiateho** pod bežným číslom **19** toto je zapísané dľa rubrik:
 архива на стр. отъ или хилядадеветстотинъ подъ № настоящето е записано:

Číslo №	Rok a deň Година и день на		Pokrsteneho meno Име на кръстеного	Pohlavie Полъ		Rod Родъ		Rodičov meno, náboženstvo, zamestnanie Име на родители, религия и занятието имъ	Rodisko a bydlisko a čís. domu Родно мѣсто и жителище	Krstných rodičov a svedkov meno, náboženstvo Име на кръщелнитѣ родители и сви- дѣтели и религията имъ	Krstiaceho kňaza meno Име на кръщелания свещеникъ	Poznámky Забелѣжки
	narodenia раждането	krstu кръщелнето		mušké мъжскѣ	ženskú женскѣ	muž. муж.	pepaň. женскѣ					
1.	10. január 1910.	15. február 1910.	Pavel Павелъ	1	1	1	1	Име Ботѣи и Горна Джана Крушкова родена Ганъ Болка а Гарана Крушкова родена	Горна Митрополиа	Павелъ а Ера Крушка . св. атамаша а. в. д. св. б. г. м. в. Павелъ а Евѣста Крушка ев. а. в. волнии	Св. атамъ Св. атамъ Павелъ	<i>Павелъ е синъ на ев. а. в. волнии и е кръстенъ отъ св. атамъ Крушка д. св. б. г. м. в.</i>

Srovnáva sa s matrikou **toto potvrdžujem:**
 Върно съ матрикуларния регистъръ

В с. **Горна Митрополиа**, дѣна **3 октомври** 1933.
 Въ **П. М. Булхарско**

 И. П. Балагъ
 св. атамъ Крушка а. в. д. св. б. г. м. в.

47. RODNÝ LIST PAVLA BOTÍKA. G. MITROPOLIJA, 1933.

evanjelických filií. Preto aj počas pôsobenia vysvätených farárov medzi Slovákmi v Bulharsku neprestávali účinkovať ani levitovia, čiže ľudoví kazatelia. Keďže riadny kňaz sa do filií dostal len 4–8 krát v roku, zvyšok nedeľných a výročných bohoslužieb odbavovali miestni laickí kazatelia. Takéto služby vykonávali aj kazatelia v sídle matkocirkvi, a to v čase, keď ich kňaz mal pastoračné povinnosti v niektorej z filií.

Adam Vereš sa hneď po svojom príchode s plnou zodpovednosťou ujal svojho farského úradu. Dobudoval a do normálnej činnosti uviedol tunajšie cirkevné zbory Slovákov po organizačnej i administratívnej stránke. Ako pamiatka na precíznu prácu tohoto administrátora Gomo Mitropolskej farnosti sa nám dopy-

sial' uchovala *Matrika narodených a krstených*, ktorú začal písať 11. novembra 1906. Adam Vereš zotrval medzi bulharskými Slovákami do roku 1909. Po ňom nastúpil miesto tunajšieho farára **Teodor Bálent**. Prišiel do Bulharska v roku 1910 zo Spojených štátov amerických, kde účinkoval medzi tamojšími Slovákami vo viacerých cirkevných zbory. Medzi našimi krajanmi v Bulharsku pôsobil do 4. júla 1919 a odtiaľ sa vrátil na Slovensko. Po odchode T. Bálienta sa o opustené cirkevné zbory starali iba miestni laickí kazatelia.

V roku 1926 začal tu pôsobiť učiteľ Pavel Klimečka, ktorý bol zároveň aj českobratským diakonom, takže sa ujal aj funkcie tunajšieho dušpastiera. Dňom 1. decembra 1927 prichádza

СЛОВАШКА ЕВАНГ.-ХРИСТИЯНСКА ОТЪ АУГСБУРСКО ИЗПОВЪДАНИЕ ЦЪРКВА
ВЪ БЪЛГАРИЯ

№ 25

ВЪНЧАЛНО СВИДЕТЕЛСТВО

Настоящото удостоверява, че на двадесетиседми день
ноември месец хилядо девестотин и първа иста
година 1937 година А. М. Палкович, по занятие
д. м. педагог (35 годишенъ) отъ с. Горна
Митропиа, Плъвенско, се вѣнча на първо вѣнчило
Ева Пужкарова, по занятие
домашна (20 годишна) отъ Горна
Митропиа Плъвенско, на първо вѣнчило.

Бракосъчетанието извърши евангелско-лютерански свещеникъ
Медер Валент въ църквата на с. Горна
Митропиа Плъвенска околия. Вѣнчанитѣ А. М. Палкович
Ева Пужкарова сѣ вписани въ Матрикуларния
Регистър на вѣнчанитѣ при църквата на Г томъ, стр. 1914.

ИЗДАДЕНО

въ с. Горна Митропиа на 9. II 1937.

Св. Митрополитъ на Гор. Митрополию Плъвенска

Екзорийски свещеникъ:

1) Медер Валент

2) Космина Митрополитъ

48. SOBÁŠNY LIST JÁNA PALKOVIČA A EVY PUŠKÁROVEJ.
G. MITROPOLIJA, 1949.

sem z Rumunska farár Pavel Potoček, ktorý tu pôsobil do 25. februára 1929. Od 16. februára 1930 stáva sa farárom Ján Galád. Jeho pôsobenie bolo sprevádzané mnohými vážnymi konfliktami vo všetkých tunajších zboroch. Skončilo sa až po dlho sa preťahujúcich sporoch a dvoch biskupských inšpekciách Samuela Starkeho (1934) a Vladimíra Čobrdu (1937).

V roku 1939 sa Ján Galád odsťahoval do Nemecka. Medzi tým bol 1. novembra 1937 za tunajšieho farára inštalovaný (biskupom V. Čobrdom) Mikuláš Mitaľ. Počas svojho pôsobenia do 30. júna 1940 podarilo sa mu upokojiť a do normálneho stavu uviesť rozhárané pomery v tunajších zboroch. Z jeho inicia-

tívy sa rozbehli aj prípravy na stavbu nového kostola v Gornej Mitropoliji, ktorá sa pre vojnové udalosti musela prerušiť. Po vojne sa už neobnovila kvôli reemigrácii našich krajanov do vlasti svojich predkov. Mikuláš Mitaľ sa zaslúžil aj o vypracovanie rozsiahleho štatútu, ktorý pod názvom *Ústava slovenskej evanjelicko-kresťanskej augsburského vyznania cirkvi v cárstve Bulharskom* obsahuje 8 hláv so 135 paragrafmi. Bol to prvý serióznejší pokus riešiť otázky organizačného a kompetenčného začlenenia evanjelickej cirkvi v Bulharsku. Žiaľ, ani tento zámer sa už nestihol uviesť do života. M. Mitaľovi vďačíme za to, že 1. novembra 1937 sa začala písať *Matrika konfirmovaných ev. a. v. cirkvi v Bulharsku*. Mikuláša Mitaľa vystriedal Ondrej Hruška, pochádzajúci spomedzi Slovákov na Zakarpatskej Ukrajine. Pôvodne bol vyslaný medzi našich krajanov v argentinškom Chacu, ktorých najpočetnejšia skupina sa tam prisťahovala zo slovenských osád v Bulharsku a z Nadlaku. Keďže pre vojnové udalosti sa cesta O. Hrušku do Ameriky nemohla uskutočniť, rozhodol sa pre účinkovanie medzi Slovákami v Bulharsku, kde pôsobil do leta 1943. Poslednými farármi medzi Slovákami v Bulharsku boli Alexander Lichner a Jozef Kováč. Ich tamjšie účinkovanie od roku 1940 sa skončilo na jar 1944. Odvtedy boli cirkevné zbory bulharských Slovákov odkázané iba na laických kazateľov.

Žiada sa poznamenať, že cirkevné a náboženské pomery Slovákov vo Vojvodove sa odvíjali nezávisle na dianí v troch slovenských osadách pri Plevne. Spočiatku sa Slováci aj vo Vojvodove pridržali evanjelicko-luteránskeho vierovyznania. Lenže keď sa od roku 1902 medzi tunajšími Čechmi udomácnilo sektárstvo (metodisti), ktoré sa od roku 1921 rozčlenilo na dva smery (metodisti a darbisti), sektárstvu podľahli aj tamjší Slováci. Buďto sa pridávali k metodistom a darbistom (obyčajne ich k tomu viedli miešané manželstvá s Čechmi), alebo sa hlásili k nazarénom. ✠

49. ŽIACI SLOVENSKEJ ŠKOLY S UČITELKOU MÁRIOU MATEJOVSKOU. G. MITROPOLIJA, 1925.

SLOVENSKÉ ŠKOLY

Do začiatku dvadsiatych rokov, keď medzi Slovákov v Bulharsku prišli prví kvalifikovaní učitelia, deti našich krajanov navštevovali tamojšie bulharské školy. Po slovensky čítať a písať sa učili prevažne doma, od svojich rodičov alebo starých rodičov. Príležitostne sa na takúto úlohu podujali niektorí v čítaní a písaní zbehlejší krajanovia, akými boli napr. Michal Filko, jeho syn Pavel Filko a Martin Beňo v Gornej Mitropoliji. V Mrtvici to boli najmä Michal Jasenský a Jozef Cicka, v Brašljanici Pavel Nosáľ. Boli to obyčajne tí istí ľudia, ktorí vyko-

návali aj funkciu kazateľov. Úlohu učiteľov preberali na seba aj prví evanjelickí kňazi medzi Slovákami v Bulharsku, najmä Adam Vereš, Teodor Bálent a Pavel Potoček. Bolo to však vyučovanie nepravidelné, v nevyhovujúcich priestoroch (krčma, domy krajanov, modlitebne). K tomu aj neodborné, bez učebníc a ďalších školských pomôcok, takže nezodpovedalo predstavám rozľadenejších krajanov v Bulharsku. Najmä ak zoberieme do úvahy, že títo laickí učitelia vyučovali deti len čítať, písať, trochu rátať a náboženstvo. Ako pomôcky pritom využívali náboženské knihy písané švabachom a v biblickej češtine.

Slováci v Bulharsku sa už v roku 1904, potom aj v roku 1909, obrátili na Ministra národnej osvety v Sofii so žiadosťou o povolenie slovenskej doplňovacej školy. Lenže tieto ich žiadosti nenašli priaznivú odozvu. Tej sa dočkali až v roku 1923, kedy Ministerstvo školstva po povolení českej školy v Sofii dalo súhlas aj na zriadenie slovenskej školy v Gornej Mitropoliji. Zaiste k tomu prispel vznik Československej republiky, ktorá začala diplomatickou cestou podporovať a presadzovať národno-kultúrne záujmy Čechov a Slovákov, ktorí žili v zahraničí.

Prvým odborne vzdelaným učiteľom na slovenskej škole v Gornej Mitropoliji bola Mária Matejovská. Začala vyučovať 28. septembra 1923. Keďže v tom čase ešte nemali školskú budovu, vyučovalo sa v modlitebni. Učili sa len slovenský jazyk, predovšetkým čítať a písať, pretože deti aj naďalej boli riadnymi žiakmi bulharskej školy. O tom, ako sa rodila slovenská škola v Gornej Mitropoliji, výstižne dokresľuje príhovor, ktorý M. Matejovská predniesla v roku 1924 na slávnostnom zhromaždení Čechov a Slovákov v Sofii: "Nie je možné vyjadriť slovami ich (Gornomitropolčanov) vytrvalú usilovnosť a lásku ku škole, ktorú dokázali toľkými skutkami pre školu, ktorá bola v kostole s tehlovou dlážkou bez najpotrebnejších pomôcok učebných. Chodili do školy od najmladších po najstarších, aby

51. SLOVENSKÁ ŠKOLA V G. MITROPOLIJI, 1934.

50. ŽIACI SLOVENSKEJ ŠKOLY S UČITEĽOM J. ŠECOM. G. MITROPOLIJA, 1928.

52. SLOVENSKÁ ŠKOLA VO VOJVODOVE, 1942.

53. VYSVEDČENIE Z BULHARSKÉHO PROGYMNÁZIA. G. MITROPOLIJA, 1922.

sa naučili čítať a písať v materinskom jazyku, aby sa zoznámili s dejinami svojho národa. Rozchádzali sme sa z kostola – z našej školy – neskoro večer do temnej noci, ale so svetlom v dušiach. Svoje vlastenecké cítenie nedokazovali slovami, ale skutkami mládeže, mužov i striebrovlasých starčekov. Odovzdávali daň za oslobodenie milovaného národa prácou pre školu. A preto 7. marca t.r. volili sme oslavu (narodenie T. G. Masaryka), ktorá neskončí iba zahasnutím plamenného nadšenia, ale takú, ktorá bola živou pripomienkou opravdivého významu pamätného dňa – oslavovali sme prácou – robením tehal na školu. Robili všetci bez rozdielu zmyšľania, veku i majetku; za niekoľko týždňov stála pec s 90 tisíc tehľami; aby ich detky boli vychovávané vo vlastnej škole; zostaneme verní heslu, ktoré sme si pri

lanskej oslave národného oslobodenia (28. október) spoločne vyrili do duší: Z lásky a práce vyrastie nám lepší život!"

Nadšenie a odhodlanie, ktoré M. Matejovská zapálila pre slovenskú školu medzi našimi krajanmi v Bulharsku, boli také silné, že sa čoskoro preniesli z Gornej Mitropolije aj do Mrtvice, Brašljanice a Vojvodova. Vo všetkých týchto osadách boli v rokoch 1929–1937 postavené a sprístupnené reprezentačné budovy slovenských škôl, v ktorých sa postupne vystriedalo viac ako dve desiatky učiteľov. Spočiatku boli do Bulharska vysielaní prevažne učitelia českej národnosti, a to aj napriek tomu, že mali učiť deti slovenských krajanov. Okrem už spomínanej Márie Matejovskej boli medzi nimi aj Mária Braunová, Albína Nováková, Ludvika Švandová, Pavel Klímečka, Fran-

54. ŽIACI SLOVENSKEJ ŠKOLY S UČITELKOU MÁRIOU TOPOĽSKOU. G. MITROPOLIJA, 1931.

55. ZÁSIELKA KNÍH Z MATICE SLOVENSKEJ. G. MITROPOLIJA, 1932.

tišek Jančík, Antonín Benda, Ján Šec, Božena Viceníková, Alojz Naňák, Mária Kučerová-Topoľská a Ján Buček, ktorí učili v Gornej Mitropoliji. Českého pôvodu bol aj Václav Müller, pôsobiaci v Mrtvici. Od roku 1928 začali medzi krajanov v Bulharsku prichádzať aj slovenskí učitelia. Medzi prvými boli Jozef Rusko, Jozef Novák a Ján Michalko, ktorí pôsobili v Brašľanici. K nim sa pridružili aj učitelia pochádzajúci spomedzi bulharských Slovákov - Tomáš Topoľský, Zuzana Ďuricová-Sochová, a Anna Ambrušová-Šebestová z Gornej Mitropolije, Ján Mikuláš z Mrtvice a Martin Petrák z Brašľanice. Účinkovanie slovenských učiteľov medzi Slovámi v Bulharsku zavŕšili Mária Osuská, Ondrej Ilavský, Matej Jurkovič a manželia Jozef a Ida Kuklišovci. Na rozhraní štyridsiatych a päťdesiatych rokov slovenské školy v Bulharsku zanikli, a to v dôsledku reemigrácie týchto našich krajanov do Česko-Slovenska.

Slovenské školy v Bulharsku fungovali ako školy ľudové (1-5 ročník). Neboli to však samostatné národnostné školy, ale iba školy doplnňovacie, čo znamená, že slovenskí žiaci ich navštevovali popri riadnych bulharských školách. Výnimočné postavenie získala na krátky čas iba slovenská škola v Gornej Mitropoliji. Po jej vzniku v roku 1923 bola nasledujúce dva roky iba doplnňovacou národnostnou školou. V rokoch 1925-1934 pôsobila ako samostatná slovenská národnostná škola ľudová a od roku 1928 aj ako škola meštianska (v bulharčine označovaná ako progymnázium), ktorá nadväzovala na ľudovú školu ďalšími tromi ročníkmi. V uvedenom období počet žiakov v tejto škole neustále vzrastal. V školskom roku 1924/25 ich bolo 70, o rok neskôr už 84 a v roku 1929/30 mala 101 žiakov v ľudovej a 31 v meštianskej škole. Vtedy bola na vrchole rozkvetu. Slovenské predmety vyučovali súčasne štyria učitelia a jeden kňaz. Spolu s nimi vyučoval bulharské predmety aj jeden bulharský učiteľ. Žiaľ, tento sľubný rozvoj samostatnej a plnoprávnej národnostnej školy v Gornej Mitropoliji bol v roku 1934 zahatený neúprosným rozhodnutím bulharskej školskej správy, ktorá ďalšie účinkovanie tejto školy zakázala. Odtedy mohla pôsobiť len ako škola doplnňovacia.

Napriek tomu, že v Podeme, Brašľanici a s výnimkou piatich školských rokov aj v Gornej Mitropoliji, slovenské školy pôsobili len ako školy doplnňovacie, možno konštatovať, že svoju úlohu národnostnej sebarealizácie plnili dobre, aj keď nie všade v rovnako uspokojujúcej miere. Žiaci, ktorí sa popri návšteve riadnej bulhar-

REPUBLICA ČESKOSLOVENSKÁ.

Zem: SLOVENSKO. Župa: Školný inšpektorát: *18.*
 Školný rok 19 *28/29* v *G. Mitropoliji* v župe *Plaveň*
 škola ľudová v *Braslavici*
 Právo verejnosti udelené ministerstvom zo dňa *28. IX. 1923* č. *5363*

VYSVEDČENIE.

Mikuláš Weiso
 narodený dňa *21. augusta 1915* v *G. Mitropoliji* v župe *Plaveň*
 náboženstva *evanj. v. r.*, začal - chodil vôbec do školy dňa *1. septembra 1923*
 do školy tunajšej dňa *1. septembra 1923* a dostáva v *I.* triede *progymnasie*
 tieto známky:

Vo štvrtroku	I.	II.	III.	IV.
Mravy				1
Pilnosť				1
Prospech:				
v náboženstve				1
v občianskej nauke a výchove				1
v prvouke				—
v čítaní				3
v mluvnici a v pravopise				2
v slohu				1
vo vlastivede				—
v zeměpisie				2
v dejepise				1
v prírodopise				1
v prírodopYTE				2
v počtoch a merbe				1
v kreslení				2
v písaní				2
v speve				2
v ručných prácach výchovných				2
v ručných prácach žen. s naukou o dom. hosp.				2
v telesnej výchove				2
V predmetoch nepovinných				2
Zovňajšok písomných prác				2
Zameškal				9
poďní				2
Vysvedčenie vydané bolo dňa <i>6/II. 29</i>				
spôsobil <i>ja</i> postúpiť do vyššej triedy. <i>II. progymnasie</i>				
Úradná pečiatka	Štvrťrok	Podpisy:		
	školského správca	triedneho učiteľa	rodičov alebo ich zástupcov	

56. VYSVEDČENIE ZO SLOVENSKEJ ŠKOLY.
 G. MITROPOLIJA, 1923.

57. SLÁVNOSŤ K VÝROČIU VZNIKU ČSR. BRAŠLJANICA, 1934.

skej školy prihlásili aj na doplnňovacie vyučovanie na slovenskej škole, v slovenčine sa učili prvouku, slovenský jazyk, vlastivedu, dejepis a zemepis ČSR, spev a náboženstvo. Slovenské školy v Bulharsku zápasili s nedostatkom učebníc a školských pomôcok. Za tie, ktoré sa im dostali, vdáčili Ministerstvu školstva a osvety v Prahe, Slovenskej lige v Bratislave, Matici slovenskej a Knihotlačiarenskému účastinnému spolku v Martine. Pozornosť a podpora, ktoré sa od uvedených inštitúcií dostávali slovenským školám v Bulharsku, najmä pri vysielaní a platení učiteľov, pri výstavbe školských budov a pri zásobovaní učebnicami a školskými pomôckami, predstavovali pre našich kra-

janov v Bulharsku neoceniteľnú pomoc. Hlavne preto, lebo udržovanie slovenských národnostných škôl by si vlastnými silami a prostriedkami nedokázali zabezpečiť. A bulharská vláda neprejavovala pre to dostatok porozumenia, skôr naopak.

Vývin Slovákov v Bulharsku smeroval k tomu, že určitá časť detí okrem základnej školy začala navštevovať aj meštiansku školu. Niektorí z absolventov progymnázia pokračovali v štúdiu aj na stredných školách s maturitou. Tento trend by bol mal stupňujúcu sa tendenciu, keby ho nebola prerušila reemigrácia našich krajanov po druhej svetovej vojne. ☒

58. ÚČINKUJÚCI V DIVADELNOM PREDSTAVENÍ *ROZMAJRÍN*. MRTVICA, 1937.

OSVETA, DIVADLO, ŠPORT, ZÁBAVA

Príchod slovenských učiteľov a vybudovanie slovenských škôl boli významnou vzpruhou pre národnokultúrny vývin Slovákov v Bulharsku. Vstúpili do ich života v situácii, keď sa ich slovenskosť stávala iba krehkou škrupinkou, ktorá len veľmi ťažko odolávala viac ako dvestoročným inonárodným tlakom a vplyvom.

Význam slovenských škôl spočíval v tom, že neboli len ustanovizňami školskej výchovy detí. Stali sa strediskami činnorodého spolkového, kultúrneho a spoločenského života našich krajanov.

Označenie *Národný dom* nebolo len ich oficiálnym názvom. Ony takúto funkciu v každej zo slovenských osád aj naplňali na mnohoraký spôsob. Stali sa symbolmi národnej identity Slovákov, utvrdovali v nich pocit skupinovej spolupatričnosti a posilňovali ich odhodlanie prežiť v cudzom svete aj napriek ťažkým a často aj neprajným podmienkam.

Mimoškolská činnosť slovenských učiteľov a slovenských škôl v Bulharsku zahŕňovala viacero úsekov spolkového, osvetovo-vzdelávacieho a kultúrno-spoločenského života. Už v prvých rokoch po príchode do Bulharska založil Pavel Filko v Gornej Mitropoliji *Čítací spolok*. Tento však po jeho smrti (1908) zanikol a knihy sa roztratil. Naši krajanovia boli opäť odkázaní iba na náboženské knihy a príležitostné pobožnosti. Okrem toho si čítavali aj zo Sibilejších prorociev, zo Snára, a ak im niekto poslal, tak aj z *Národného kalendára* alebo z *Čabianskeho kalendára*, ktoré im prichádzali z Petrovca a z Békéšskej Čaby. No v čoraz väčšej miere začali do ich života prenikať bulharské noviny, časopisy a rôzne náboženské a svetské knihy.

Prelom nastal po príchode prvých učiteľov z Česko-Slovenska. Ich prvoradou starosťou bolo

59. ÚČINKUJÚCI V DIVADELNOM PREDSTAVENÍ *MÁRNOTRATNÝ SYN*. BRAŠLJANICA, 1931.

60. ŽIACKE PREDSTAVENIE *SOL NAD ZLATO*. G. MITROPOLIJA, 1935.

61. SOKOLI. G. MITROPOLJA, 1929.

62. CVIČENCI NA SLÁVNOSTNEJ AKADÉMII.
G. MITROPOLJA, 1929.

63. PRETEKÁRI (J. MAREČEK, S. JESENSKÝ, M. JESENSKÝ).
MRTVICA, 1938.

64. PROTESTNÉ ZHROMAŽDENIE PROTI UTLÁČANIU SLOVÁKOV V HORTYOVSKOM MAĎARSKU. G. MITROPOLIJA, 1931.

zriaďovanie slovenských knižníc a čítární. Usilovali sa, aby v nich boli zastúpené nielen učebnice, ale aj noviny, časopisy a rôzne náučné knihy pre mládež i dospelých. Zakrátko sa v týchto knižniciach zhromaždilo po viacero stovák knižných titulov. Pravidelne do nich prichádzali časopisy *Slniečko*, *Mladý svet*, *Príroda*, *Matičné čítanie*, *Slovenské pohľady*, *Náš národ*, *Pravda*, *Naša sloboda* i niektoré ďalšie. Medzi knihami najviac boli zastúpené rôzne vydania slovenského folklóru (rozprávky, obyčaje, piesne, príslovia, detské hry atď.), dobrodružná literatúra pôvodná i prekladová, knihy o dejinách Čechov a Slovákov, o zemepisných a hospodárskych pomeroch ČSR, náučné knihy o

hospodárení roľníkov, vinohradníkov, záhradkárov, včelárov, o rôznych remeslách atď. Mimoriadne veľkej obľube sa tešili divadelné hry. Učiteľka Zuzana Ďuricová v jednej zo svojich informácií nášmu diplomatickému zastupiteľstvu v Sofii z roku 1940 uvádza, že divadelný krúžok v Gornej Mitropoliji disponuje 217 zväzkami divadelných hier (160 druhov). O naznačenej žánrovej pestrosti kníh slovenskej knižnice v Podeme som sa mal možnosť presvedčiť počas študijnej cesty do Bulharska v roku 1993, keď som si zvyšok tejto knižnice mohol prezrieť v dome Michala Strakúška. Jemu vďačíme za záchranu tejto knižnice, keď ju pri likvidácii tamojšej slovenskej školy vy-

65. SLOVENSKÁ BESEDA, MRTVICA, 1948.

hodili a Michal Strakúšek ju z väčšej časti uschoval vo svojom dome. Reprezentatívnu vzorku týchto kníh, okolo sto kusov som v roku 1993 previezol na Slovensko a uložil ich do zbierkového fondu Slovenského národného múzea v Bratislave.

Z kultúrno-zábavných podujatí sa medzi Slovákami v Bulharsku najväčšej obľube tešili divadelné predstavenia, ktoré sa vo väčšine prípadov spájali aj s tanečnými zábavami. Nacvičovali ich tamojší učitelia v divadelných krúžkoch, ktoré združovali po 20–30 členov. S prvou nacvičenou hrou sa predstavili ochotníci z Gornej Mitropolije v roku 1926, keď zahráli hru J. Petroviča Všetko za národ. Postupne potom nacvičili hry J. B. Moliéra Lekárom proti svojej vôli, F. Urbánka Už sú všetci v jednom vreci, ďalej hry Pytačky, Blázinec v prvom poschodí, Truc na truc, Skrotená divoška, Maliarček, Rozmajrín, Bludári a ďalšie. Príklad divadelníkov z Gornej Mitropolije, ktorí sa so svojimi hrami predstavili aj v ďalších slovenských osadách, podnietil aj u nich divadelnú činnosť. V Mrtvici v roku 1929 zahráli hru F. Urbánka Kamenný chodníček a v Brašljani v prvou hrou bol z roku 1931 Márnotratný syn od J. Hollého.

V tridsiatych rokoch v každej zo slovenských osád zahráli po 2–4 predstavenia ročne. Divadelní ochotníci spočiatku vy-

stupovali pod šiatrami z konopných poňví, alebo v budovách bulharských škôl. Keď si však postavili slovenské školy, začali vystupovať vo svojich vlastných národných domoch, v ktorých sa nachádzala aj priestraná viacúčelová sála s javiskom.

Popri predstaveniach divadelných krúžkov dospelých, učitelia nacvičovali aj so školskou mládežou rôzne scénické pásma zostavené z recitácií poézie, z ľudových a národných piesní, z tanečných a gymnastických vystúpení, z komických scénok, z rozprávania rôznych príbehov, anekdot atď. Každú významnejšiu udalosť či slávnostnú príležitosť spetrovali žiackymi vystúpeniami, ktoré zohrávali významné národnobuditeľské, mravoučné a spoločensko-zábavné poslanie.

Medzi zvláštnosťami národnostného života bulharských Slovákov bola zastúpená aj telovýchovná činnosť mládeže i dospelých. Zameraná bola na nácvik tzv. národných besied českých, moravských, ale aj slovenských, v ktorých cvičenie dievčat a chlapcov pozostávalo z kombinácie tanečných a gymnastických prvkov. Medzi dospelými sa s dobrým ohlasom stretlo cvičenie na gymnastickom náradí, ako aj cvičenie rôznych skupinových zostáv, nazývaných prostné, ktoré bolo príznačné pre sokolské zlety na strahovskom štadióne v Prahe. Na tomto štadióne v roku 1938 vystúpili, spolu s českými sokolmi v Sofii, aj štyria cvičenci z Mrtvice, o čo sa zaslúžil učiteľ Václav Müller.

V súvislosti so spolkovým a kultúrno-spoločenským životom bulharských Slovákov, ich naj dôvernejší znalec a kronikár - Ján Michalko, napísal: "Nemožno ani vymenovať radom všetky prednášky, kurzy, slávnosti a pod., a štatistické dáta o nich uvádzať, veď nebolo a nie je ani možné všetky zaznačovať, ale treba len poznačiť, že každá z nich bola vzpruhou, oduševnením, ukojením lačnej vedychtivej slovenskej duše, z každej sa rozchádzali krajania nasýtenejši, plnší, spokojnejší, slovenskejší, so vzácnym poznaním toho, čo v ich dušiach dosiaľ chybovalo. A ten radostný ruch na spoločných večierkoch, pocit jednej celistvej rodiny slovenskej v cudzine, to naplňovalo ich duše k slzám od nepoznanej dosiaľ radosti".

66. MARTIN AMBRUŠ (PRVÝ ZĽAVA) V BALKÁNSKEJ VOJNE V ROKU 1912.

... v bojoch za novú vlasť

Slovenskí kolonisti, ktorí sa usadili v Bulharsku, aby tu získali pôdu a živobytie, aby tu vybudovali svoje nové sídla a začali v nich trvalo žiť, povýšili túto krajinu na svoju novú domovinu, na svoju novú vlasť.

Štátoprávne postavenie kolonistov v Bulharsku je obsiahnuté už v Zákone o osídľovaní nezaľudnených oblastí Bulharska z roku 1880, v ktorom sa hovorí, že "všetci prisťahovalci, len čo sa osadia v Bulharsku, považovaní sú za bulharských občanov".

Tento zákon bol potom viackrát novelizovaný. Pre nás je zaujímavé nariadenie z roku 1891, ktorým sa uvedený zákon dopĺňa v tom zmysle, že "prisťahovalci sa oslobodzujú od pozemkovej dane a desiatku na tri roky a od vojenskej povinnosti na sedem rokov odo dňa presídlenia". Je teda zrejmé, že bulharský štát poskytoval kolonistom určité úľavy, aby sa po usadení v Bulharsku mohli existenčne stabilizovať. Avšak od okamihu usadenia sa v tejto krajine ich občiansky a pred zákonom zrovnoprávnil s ostatnými príslušníkmi štátu. Z toho pre nich vyplývalo, že po uplynutí sedemročnej lehoty, vzťahovala sa na nich aj vojenská povinnosť a služba v bulharskej armáde.

Je nepravdepodobné, žeby sa Slováci boli zúčastnili už v srbsko-bulharskej vojne z roku 1885. Zato v balkánskych vojnách z rokov 1912-1913 sa už zúčastnili v hojnom počte, o čom nám zanechal autentické svedectvo vtedajší farár T. Bálent: "...len z matkocirkvi gornomitropolskej odišlo na vojnu našich Slovákov 60 mužov. Keď vezmem i filie, je ich dobre vyše 100 chlapov. Sú prípady, že odišiel otec i syn, alebo dvaja, ba v dvoch prípadoch až traja bratia. Už sama okolnosť, že Slováci – ramo o ramo – bojujú s bratmi našimi bulharskými, hlboko preniká moje srdce. Bože môj! My Slováci sme národ, nemajúci ešte slobody a úpejúci ešte v otroctve, máme bied svojich dosť, a hľa, my i z tohoto trpkého kalicha, ktorý musia naši balkánski bratia piť pre labavosť a pažravosť európskej diplomacie, musíme tiež piť". Z neskorších, a zrejme aj presnejších zistení J. Michalka vieme, že z Gornej Mitropolije, Mrtvice, Brašljanice a Vojvodova sa na balkánskych vojnách 1912-1913 zúčastnilo celkovo 117 Slovákov, z ktorých 13 boli ranení a 10 padli. V prvej svetovej vojne 1915-1918 sa zúčastnilo celkovo 201 bulharských Slovákov, z ktorých 22 boli ranení a 25 padli. O zodpovednom prístupe Slovákov k vojenským povinnostiam, ako aj o ich statočnosti v bojoch, svedčí aj to, že 25 z nich bolo

67. JURAJ HIRUŠKA, KTORÝ PADOL PRI MESTE ČATLADŽA V TURECKU V ROKU 1912.

udelené vyznamenanie *Za chrabrosť*. O účasti našich krajanov v druhej svetovej vojne 1944-1945 nemáme súhrnné štatistické údaje. Vieme však, že v tomto období narukovali do bulharskej armády všetci Slováci, ktorí podliehali vojenskej povinnosti. A takisto aj to, že mnohí z nich sa aktívne zapojili do protifašistického odboja, čo sa stalo aj predmetom záujmu historikov na Slovensku i v Bulharsku. V každej zo slovenských obcí mali v

68. VYZNAMENANIE ZA CHRÁBROSŤ JURAJOVI TANCIKOVI OD CÁRA FERDINANDA V ROKU 1914.

období druhej svetovej vojny aj obeť na životoch. O ich počte však máme iba čiastkové informácie.

Účasť našich krajanov v uvedených vojnách poukazuje na bolestnú i tragickú stránku ich života v tejto krajine. No zároveň je významným svedectvom toho, ako sa Slováci začleňovali do historických udalostí a procesov Bulharska, ktoré po dobu siedmich desaťročí bolo aj ich domovinou a vlasťou. ❖

69. POHREB ONDREJA HANKU, KTORÝ PADOL NA JUHOSLOVANSKOM FRONTE V ROKU 1917.

70. JÁN PRÍBEĽA AKO VOJAK CÁRSKEJ GARDY. SOFIA, 1938.

71. ZUZANA VAŇOVÁ S RODINOU DIMITRA MITOVA.
G. MITROPOLIJA, 1916.

72. ANNA KUPCOVÁ S BULHARSKÝMI PRIATEĽKAMI.
MRTVICA, 1928.

*... medzietnické súvislosti
a kultúrne výpožičky*

Vývin bulharských Slovákov počas ich viac ako dvestoročného života v priestranstve Dolnej zeme a Balkánu sa nemohol uberať rovnakým smerom ako vývin tých Slovákov, ktorí zostali na svojom materskom území. Bulharskí Slováci tým, že sa oddelili od svojho materského národa a začlenili sa do prostredia iných národov (Maďarov, Srbov, Rumunov, Bulharov atď.), v porovnaní s ostatnými Slovákmi v pôvodnej vlasti dostali sa do odlišnej etnickej situácie. Tá spôsobovala, že od okamihu usadenia sa vyst'ahovalcov v novej domovine začali v ich spôsobe života, ale aj v ich národnokultúrnom vývine, pôsobiť procesy, ktoré sa vyznačovali dvoma základnými tendenciami. Jednou z nich bolo pretrvávajúce znakov ich pôvodnej kultúrnej a etnickej špecifickosti, čiže pretrvávajúce všetkých základných atribútov ich slovenskosti (jazyk, národné vedomie, tradície materiálnej a duchovnej kultúry). Druhou tendenciou ich oddeleného vývinu bolo postupné etnokultúrne zblížovanie s kultúrou a spôsobom života tých národov, s ktorými títo naši krajanovia spojili svoje vyst'ahovateľské osudy.

Slovenskí vyst'ahovalci na svojej púti dolnozemskej a balkánskej priestranstvom vytvárali slovenské osady a ostrovy, v ktorých sa zoskupovali kolonisti pochádzajúci z mnohých dedín a viacerých regiónov prevažne južnej časti stredného Slovenska (Hont, Novohrad, Gemer a ďalšie). To spôsobovalo, že v dolnozemskej slovenskej dedinách dochádzalo k vyrovnávaniu nárečových a kultúrnych rozdielov a k vytváraniu novej jazykovej a kultúrnej homogénosti, ktorá je jedným z predpokladov normálneho fungovania dedinského spoločenstva. Dolnozemskej Slováci pri vytváraní novej kultúrnej jednoty, či už v rámci jednotlivých osád alebo ostrovov, čerpali z kultúrnej výbavy, ktorú si prinášali so sebou z rodných dedín svojich predkov v pôvodnej vlasti. Pridržali sa zdedených starožitovských tradícií, čím preukázali kultúrnu a etnickú životaschopnosť. Žiada sa však poznamenať, že Slováci na Dolnej zemi svoju zdedenú kultúrnu výbavu neodovzdávali z generácie na generáciu bez zmeny. Preto všetko to, čo tvorivým využívaním, výberom a prepracovaním vzniklo ako nové hodnoty materiálnej a duchovnej kultúry dolnozemskej Slovákov, bo-

lo zároveň rozšírením a obohatením kultúrnych tradícií Slovákov ako celku. Vznikol akýsi dolnozemskej variant tradičnej kultúry stredoslovenského typu, ktorý sa z Báčky, Banátu, Srieňu a ďalších dolnozemskej regiónov dostal až do okolia Plevny v Bulharsku. Spolu s nárečím to potvrdzujú aj obyčaje výročného a rodinného okruhu, piesne, rozprávačské tradície, tradičný odev, strava, ako aj ďalšie zložky materiálnej a duchovnej kultúry, ktoré boli zaznamenané u Slovákov v Bulharsku.

To, že vývin dolnozemskej Slovákov najmä v počiatočnej etape bol výrazne poznačený tendenciou etnokultúrneho pretrvávania neznamená, že by sa bol uberal nezávisle na obklopujúcom svete. Tým, že sa títo vyst'ahovalci stali organickou súčasťou novej domoviny a jej špecifických prírodných, hospodárskych, etnických a politických daností, jednotlivé stránky ich života boli nevyhnutne určované aj reáliami tohto nového prostredia.

Bolo prirodzené, že obyvatelia etnicky zmiešaných dolnozemskej i bulharskej regiónov a dedín museli sa navzájom občiansky stykať. To otváralo dvere vzájomnému spoznávaniu sa a rozmanitým väzbám v sociálnej, hospodárskej a kultúrnej sfére. Podmienkou pre utváranie takýchto kontaktov bolo vzájomné dorozumievanie sa. Dvojazyčnosť sa stala v živote slovenskej kolonistov nevyhnutným predpokladom ich adaptácie v novom etnickom prostredí. Preto slovenskí kolonisti, najmä dospelí muži v čase, keď prichádzali do Bulharska, hovorili takmer všetci aj po maďarsky, pretože v tom čase bola maďarčina v celom Uhorsku hlavným dorozumievacím jazykom a aj jazykom úradným. Preto aj prevažná časť písomností, ktoré si prinášali so sebou, bola v maďarčine. Prist'ahovalci z oblasti srbskej Vojvodiny okrem maďarčiny ovládali aj srbštinu, viacerí Nadlačania aj rumunčinu. Je preto pochopiteľné, že krátko po usadení sa v Bulharsku, osvojili si aj bulharčinu. Zhruba tridsať rokov po príchode Slovákov do Bulharska Ján Michalko o nich napísal, že "v slovenských rodinách sa inakšie nehovorí ako po slovensky, i keď deti chodiať riadne do bulharskej školy. Vedia však všetci aj po bulharsky, len staršie ženičky sa tu a tam pobírkajú – ale zato každý Bulhar im môže dobre rozumieť".

Na Dolnej zemi, a potom aj v Bulharsku sa Slováci začlenili nielen do odlišného jazykového prostredia, ale aj do rozdielnych prírodných, hospodárskych, sociálnych a ďalších daností nového domova. Dlhotrvalé pôsobenie odlišných podmienok

73. NA FAŠIANGOVEJ OBYČAJI ŤOROVA KOBILA SA ZÚČASTŇOVALI AJ SLOVÁCI. G. MITROPOLIJA, 1930.

75. CHORO NA SLOVENSKEJ ULICI. BRAŠLJANICA, 1934.

74. POTULNÝCH MEDVEDIAROV RADI PRIVÍTALI AJ V SLOVENSKÝCH DVORoch. G. MITROPOLIJA, 1932.

sa odrazilo v rozmanitých zmenách na všetkých úsekoch tradičnej kultúry a spôsobu života kolonistov. Takéto zmeny v dôsledku pôsobenia inoetnických kultúrnych vplyvov a kultúrnych výpožičiek sa označujú ako akulturácia. V prípade bulharských Slovákov, ktorí sa do Bulharska prisťahovali po dlhodobom pobyte v južných oblastiach niekdajšieho Uhorska, staršiu vrstvu akulturačných procesov reprezentujú súvislosti s kultúrou Maďarov. Na príklade slovných výpožičiek z maďarčiny možno aspoň rámcovo ukázať, že vplyv maďarského etnického prostredia sa prejavil vo viacerých zložkách tradičnej kultúry bulharských Slovákov:

Poľnohospodárstvo

talička (plúžne kolieska), *forgou* (úvrať oráčiny), *rís* (žatva), *šalov* (kosák), *takarov* (časť kopy na obilie), *kaparik* (nahrabané obilie), *lanča* (šošovica), *araňoška* (kukurica na pukance), *muhár*, *bikem* (krmoviny), *gerege* (melóny), *šaragle* (koncové uzávery voza), *ňaklov*, *ketefik* (časti konského postroja), atď.

Strava

cipov (bochník), *réteša* (závin), *tarhoňa* (cestovina), *herouke* (pražené zákusky), *šajdruha* (plachtička na odciedzanie sy-

ra), *terkele* (vyprešované hroznové strapce), *gerheňa* (kukuričný koláč), *daráľov* (mlynček), *reseľov* (struhák), atď.

Fajčenie

dohán (tabak), *čomou* (zväzok tabakových listov), *žačkou* (vrecko na tabak), *bagou* (tabak na žutie, močka), *pípa* (fajka), atď.

Odev

ketenka (zástera), *leveška* (blúzka), *fáteľ* (závoj), *cipele* (topánky), *kalap* (klobúk), atď.

Stavby a bývanie

homok (piesok), *kavič* (štrk), *bádok* (plech), *bauta* (sekera), *sersám* (náradie), *guňhou* (zemnicové obydlie), *tornác*, *felešov* (podstienie), *patka* (ohnisko), *ďugou* (uzáver pece), *perňa* (popol), *ťapša* (plech na pečenie), *bútor* (nábytok), *tálaš* (kredenc), *bevčov* (kolíska), atď.

Rodina a spoločnosť

apouka, *mamouka* (rodičia), *apouš*, *mamouška* (svokrovci), *báta*, *báči* (strýko, ujo), *ňaňa*, *ňanička* (teta), *andika* (švagriná), *kanás*, *kondáš* (pastier sviň), *bíreš* (sluha), *kišbírou* (obecný sluha), *boudár* (obchodník), *vároš* (mesto), *temetov* (cintorín), atď.

Názvy zvierat

birka (druh ovce), *pujka* (morka), *góla* (bocian), *túzok* (drop), *šaš* (jastrab), *biľag* (nástroj na značkovanie zvierat), atď.

76. BULHARI PREVÁŽAJÚ HAMBÁR NA KUKURICU CEZ SLOVENSKÚ ULICU. BRAŠLJANICA, 1937.

77. CHUBAVKA SA PO VYDAJI DO HRUŠKOVCOV NAUČILA NIEĽN PO SLOVENSKY, ALE AJ VARIŤ A PIEČŤ VŠETKY SLOVENSKÉ JEDLÁ. G. MITROPOLIJA, 1963.

78. NA OBCHÔDZKU MLÁDEŽE POČAS BULHARSKEJ VEĽKEJ NOCI SA AJ SLOVENSKÉ DIEVČATÁ OBLIEKALI DO BULHARSKÝCH KROJOV (LIBUŠA ŽURIŠOVÁ A ZUZANA JANČIKOVÁ). G. MITROPOLIJA, 1945.

V porovnaní s vplyvom maďarského etnického prostredia, oveľa skromnejšie sú vplyvy Srbov a Rumunov na jazyk a tradičnú kultúru bulharských Slovákov. Srbský vplyv je zrejmý z používania slov ako *čáamec* (čln), *čardák* (sušiareň kukurice), *drljača* (brána), *móba* (vzájomná výpomoc), atď. Vplyv rumunčiny prezrádza napr. slovo *mamaliga* (kukurličná kaša).

Vo vývine bulharských Slovákov sa obzvlášť výrazne prejavil vplyv bulharského prostredia. Od dvadsiatych rokov, keď znalosť bulharčiny bola u týchto krajanov už všeobecným javom, dvojazyčnosť pootvorila dvere jazykovým vplyvom na slovenčinu. Premietli sa do všetkých jazykových plánov. Ako ukázali výskumy jazykovedcov (V. Blanár, A. Habovštiak), tento vplyv sa najvýraznejšie prejavil v slovnej zásobe,

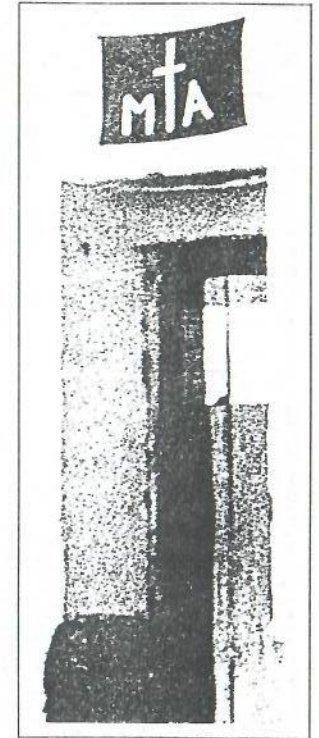
v ustálených slovných spojeniach a v gramatike. Slovné výpožičky z bulharčiny boli zistené pri pomenovaní nasledovných reálií:

Poľnohospodárstvo

ďekár (miera pôdy, O, lha), *kofa* (merica na obilie), *vršačka* (mláťačka), *torelník* (hnojisko), *ganaj* (sušený hovädzí trus), *bostan* (melónové pole), *balúr*, *taraska*, *babine zubi* (druhy buriny), atď.

Chov oviec

košara (ohrada pre ovce, ovčín), *čerda* (krdeľ oviec), *čerdar* (pastier, ovčiar), *potkarvač* (honelník), *šile* (staršie jahňa, jarka), *šapa*, *šuga* (choroby oviec), *darák* (nástroj na česanie vlny), *šajak* (súkno), *sirene*, *kaškaval* (ovčie syry), atď.

79. OZNAČENIE SMÚTKU NA BULHARSKÝ SPÔSOB
NA DOME MICHALA MRENICU. MRTVICA, 1969.

Vinohradníctvo

prskačka (striekačka), *presa* (lis), *štajga* (prepravka), *mrkuč* (hadica), *samotok* (mušt), *gamza*, *damiat*, *afas* (odrody vínnej révy), atď.

Chov hodvábnika

buba (priadka morušová), *paškul*, *puškovec* (kukla hodvábnika), *koprina* (vlákno hodvábnika, prírodný hodváb), atď.

Zamestnania

zemledec (roľník), *drvodelec* (tesár, kolár), *kožuchar* (kožušník), *šiváč* (krajčír), *magaziner* (obchodník), *furažier* (povozník, furman), *govedar* (pastier dobytky), atď.

Strava

presna pita (nekysnutý chlieb), *kačamáč* (kukurličná kaša), *kozunák* (pletený koláč), *lutika* (lečo, zeleninové jedlo), *trošija* (na kyslo založená zelenina), *tarator* (studená polievka z kyslého mlieka a uhoriek), *giveč* (zeleninové jedlo s mäsom), *skara* (rošt, mäso pečené na rošte), *tušte* (mleté pražené mäso), *bóza*

80. ZVYKLOSTI BULHAROV SPOJENÉ S ÚMRTÍM PRENIKLI
AJ MEDZI SLOVÁKOV. G. MITROPOLIJA, 1993.

(nápoj z prosa), *bira* (pivo), *madžún* (sladidlo z cukrovej trstiny), *chalva*, *sladko* (sladkosti, cukrovinky), atď.

Kuchynský riad

delva (hlinená nádoba), *tigán* (panvica na praženie), *kcalnik* (tĺčik na zeleninu), *findža* (šálka), *burkán* (zaváraninový pohár), atď.

Odev

opandžák (širica), *kačula* (kapucňa), *fanela* (sveter), *nalami* (dreváky), *kasket* (čiapka so šiltom), *baston* (zahnutá palica na podopieranie), *gerdan* (náhrdelník), *fiba* (sponka do vlasov), *kolan* (opasok), *vrška* (kravata), *ševro* (krém na topánky), atď.

Rodina a spoločnosť

majka, *tate*, *batko*, *bate*, *kaka*, *baldaza*, *zolva*, atď. (príbuzenské termíny), *opština* (obecný úrad), *kmet* (richtár), *čínovník* (úradník), *beleška* (listina), *zbor* (hody), *dviženia* (nedeľné korzo), atď.

Doprava

gara (železničná stanica), *bilet* (cestovný lístok), *konduktor* (sprievodca vo vlaku), *lineja* (koľajnica), *rejs* (autobus), *kamión* (nákladné auto), atď.

Zdravotníctvo

bolnica (nemocnica), *akušerka* (pôrodná asistentka), *lekarstvo* (liek), *bint* (obväz), *pandisit* (slepé črevo), *skarlantina* (šarlach), atď.

Slovné výpožičky prenikali z bulharčiny do slovenčiny obyčajne vtedy, keď pre určité reálie naši krajanovia nemali odporúdi slovenské pomenovania, pretože takéto javy v čase odchodu zo Slovenska nepoznali. Do tejto kategórie patria pojmy, ktoré súvisia napr. so železničnou dopravou, zdravotníctvom, chovom hodvábnika, atď. Z vyššie uvádzaných príkladov je však zrejmé, že slovné výpožičky z bulharčiny sa spájajú aj s takými reáliami, ktoré slovenskí kolonisti poznali aj v pôvodnej domovine. K takýmto patria pojmy, ktoré súvisia napr. s chovom oviec, výrobou súkna, s kuchynským riadom, odevnými súčasťami, atď. Ak sa v takýchto situáciách slovenské slová nahradili slovami z bulharčiny, obyčajne sú s príslušnými reáliami späté aj viac alebo menej podstatné rozdiely vo forme, v technológii, funkcii alebo s inou stránkou javu. Takže zmena názvu sa v takýchto situáciách spája aj s akulturačnými procesmi príslušných reálií. Slováci preberali z bulharského prostredia mnoho javov materiálnej a duchovnej kultúry aj preto, že ich spoznali, a že si nimi mohli rozšíriť, obohatiť a spestriť svoj spôsob života. Do tejto kategórie spadá napr. veľká obľuba bulharských zeleninových a ďalších jedál balkánskej kuchyne.

Dlhodobé spolužitie Slovákov s Bulharmi v spoločných dedinských spoločenstvách prispievalo k tomu, že Slováci sa zúčastňovali na rôznych bulharských obradoch, slávnostiach a zábavách, akými boli svadby, hodové slávnosti, tanečné zábavy a rôzne výročné obyčaje, ako sú *Ťorova kobila*, *Todorica*, *Pesi pondelnik*, *Zbor* a iné. Je preto pochopiteľné, že každý dospelý príslušník slovenskej kolektivity vedel spievať aj bulharské ľudové piesne a tancovať tradičné bulharské tance - *choro* a *račenicu*. Od Bulharov si Slováci osvojili, a aj medzi sebou začali používať viaceré príbuzenské termíny, ktoré, na rozdiel od slovenskej terminológie, boli bohatšie a aj významovo presnejšie. Medzi našich krajanov prenikla aj bulharská zvyklosť sobáša formou únosu, pri ktorom namiesto pytačiek mladú nevestu uniesli, čomu hovorili, že sa *pristanala* alebo *pobegla*.

Pre národnostne zmiešané dedinské spoločenstvá je príznačné, že kultúrne súvislosti a akulturačné procesy neprenikajú iba jedným smerom, čiže z majoritnej spoločnosti medzi príslušníkov menšiny, ale že pôsobia aj obojstranne. V slovenských osadách neďaleko Plevna žilo mnoho Bulharov, ktorí hovorili aj po slovensky. Najmä takých, ktorí žili od detstva v bezprostrednom susedstve a priateľstve so Slovákmi. Alebo takých, ktorí prichádzali do častého pracovného alebo spoločenského kontaktu so Slovákmi, ako boli poľnohospodárski robotníci, obchodníci, krčmári, holiči, krajčíri atď. Bulhari si od Slovákov osvojili spôsob pečenia kysnutého chleba a koláčov, aj prípravu rôznych jedál slovenskej kuchyne, najmä cestovínových. K tomuto účelu si v mnohých bulharských domoch postavili aj slovenskú pec. Od Slovákov prevzali aj postup pri zabíjačkách sviň a pri príprave zabíjačkových výrobkov - klobásy, jaternice, tlačienka a iné. Bulhari si medzi sebou s obľubou pripomínali úslovie: "Pazi Bože da ne si slavonska gaska i slavonsko tele" (Boh ťa chráň, aby si bol slovenská hus alebo slovenské teľa). Napriek tomu mnohí z nich si osvojili ošklbávanie husí za živa začiatkom každého leta, ako aj ich vykrmovanie pchaním na jeseň, čo do príchodu Slovákov nepraktizovali. A takisto ani odstavovanie teliat od cicania, aby kravy mali viac a tučnejšieho mlieka, potrebného na výrobu masla. Bežné bolo, že na tanečných zábavách Bulharov, na ktorých sa zúčastňovali aj Slováci, muzikanti hrávali aj slovenské melódie a tance, najmä čardáše, ktoré poznali pod názvom *friško*, *friško*.

81. ROZLÚČKA JURAJA VAŇU S RODIČMI A SÚRODENCAMI PRED ODCHODOM DO ARGENTÍNY. G. MITROPOLJA, 1927.

... do Ameriky

Mohlo by sa zdať, že Slováci, ktorí sa prisťahovali do Bulharska, našli a vytvorili tu dostatočne vhodné podmienky, aby sa v tomto kraji usadili natrvalo. Vieme však, že už ich sťahovanie do Bulharska bolo sprevádzané búrlivým priebehom, a že ich pohyb sa nezastavil ani po usadení sa v Mrtvici, Gornej Mitropoliji, Brašljanici a Vojvodove.

Časť sa ich vrátila do predchádzajúcich sídiel, odkiaľ boli prišli. Viacerí, hľadajúc výhodnejšie podmienky, roztrúsili sa po blízkom i vzdialenejšom okolí.

Až do prvej svetovej vojny sa pohyb našich krajanov ohraničoval iba na ojedinelé prípady, alebo len na malé skupinky rodín. Avšak len čo sa vojna skončila, aj medzi Slovákov v Bulharsku doletel chýr o lákavých možnostiach, ktoré ponúkala veľká zámorská krajina - Argentína.

A to sa stalo podnetom k novému hromadnému sťahovaniu.

Vďaka dôkladnosti, s ktorou Ján Michalko zhromažďoval informácie o Slovákoch v Bulharsku, mohli sme zostaviť tabuľku, ktorá nám umožňuje vyčíslieť, koľko rodín a koľko osôb sa z tej-ktorej obce vysťahovalo do Argentíny ku koncu roku 1935.

OBEC	Počet Slovákov okolo r. 1920		Vysťahovalci do Argentíny 1922 - 1935			
	Rodín	Duší	Jednot.	Rodín	Duší	%
G. Mitropolija	196	833	6	47	214	26,4
Mrtvica	83	354	5	11	57	16,1
Brašljanica	75	320	8	19	88	27,5
Vojvodovo	36	122	3	4	18	14,7
S p o l u	390	1629	22	81	377	21,2

Je zrejmé, že spomedzi Slovákov v Bulharsku sa do Argentíny vysťahovala zhruba jedna pätina až jedna štvrtina. Ak pritom berieme do úvahy, že jednotlivito, prevažne slobodní mláďenci, odišlo iba 22 osôb, zvyšok boli rodiny s deťmi, potom možno konštatovať, že nie príliš početný slovenský ostrov v

Bulharsku sa týmto pohybom do Argentíny poriadne preriedil. Odchádzali predovšetkým najchudobnejšie rodiny, ktorých do Ameriky zväbil prísľub zeme.

Prvá skupina slovenských vysťahovalcov z Bulharska, ktorú viedol Pavel Trnovský so svojou 16 člennou rodinou a v ktorej bolo spolu 174 osôb, vyplávala z Amsterdamu na lodi ORANIA. Do prístavu v Buenos Aires dorazili 22. decembra 1922. Ubytovali sa v hoteli INMIGRANT, v ktorom pobudli vyše mesiaca. Hneď po príchode do Buenos Aires Pavel Trnovský poslal svojho syna Paľa do severoargentínskej provincie Chaco, aby sa zoznámil s tamojšími pomermi. Po niekoľkotýždňových skúsenostiach odpísal otcovi, že v Chacu možno zohnať prácu a aj výhodne získať pôdu. To bol impulz k tomu, že prevažná časť tejto výpravy odcestovala z Buenos Aires do Chaca. Začiatkom februára dorazila do mesta Saenz Peña, kde vytvorila zárodok jednej z najvýznamnejších slovenských kolónií v Argentíne.

V priebehu najbližších rokov (1924–1928) prichádzali do Chaca ďalšie skupiny Slovákov z Bulharska, ale aj z Rumunska (Nadlak), Juhoslávie (Padina, Kovačica, Stará Pazova, Selenča, Pivnica) a Maďarska (Slovenský Komlós, Pitvaroš). Začlenili sa medzi nich aj slovenskí prisťahovalci prichádzajúci priamo zo Slovenska, lenže títo netvorili viac ako 10–12 % spomedzi všetkých Slovákov v provincii Chaco. Na prelome 30. a 40. rokov žilo v Chacu 250–300 slovenských rodín s celkovým počtom 1 500–2 000 duší. Najpočetnejšie zastúpenie mali medzi nimi Slováci z Bulharska. Usadení boli predovšetkým v meste Saenz Peña, ako aj v niektorých ďalších okolitých mestečkách – La Tigra, La Clotilde, San Bernardo, Villa Angela, Tres Isletas a Castelli.

Slováci, ktorí sa prisťahovali do Argentíny z Bulharska, ešte dlhý čas si uchovávali rozmanité väzby so svojou predchádzajúcou domovinou. Priniesli si, a aj medzi ďalšími slovenskými prisťahovalcami v Argentíne udomácnili viaceré slová z bulharčiny – napr. *bolnica* (nemocnica), *beleška* (listina), *gara* (železničná stanica), *bostan* (melónové pole) a iné. Hoci naši krajanovia pobudli v Bulharsku len dve-tri desaťročia, stopy takéhoto pobytu nachádzame aj v priezviskách argentínskych Slovákov. Došlo k tomu tak, že okrem už spomínaného Pavla Trnovského, pochádzajúceho z Gornej Mitropolije, usadil sa v Chacu aj ďalší Pavel Trnovský, ktorý pochádzal z Brašljanice a žil na čakre asi 40 km od centra mesta Saenz Peña. Keď mu prišla nejaká

82. ROZLÚČKA JÁNA BOTÍKA
PRED ODCHODOM DO AMERIKY.
G. MITROPOLIJA, 1928.

83. MRTVIČANIA V PRÍSTAVE
PRED VYPLÁVANÍM DO ARGENTÍ-
NY. BREMEN, 1928.

84. HOSPODÁRSKE ZAČIATKY RODINY TRNOVSKOVCOV V ARGENTÍNSKOM CHACU. SAENZ PEÑA, 1930.

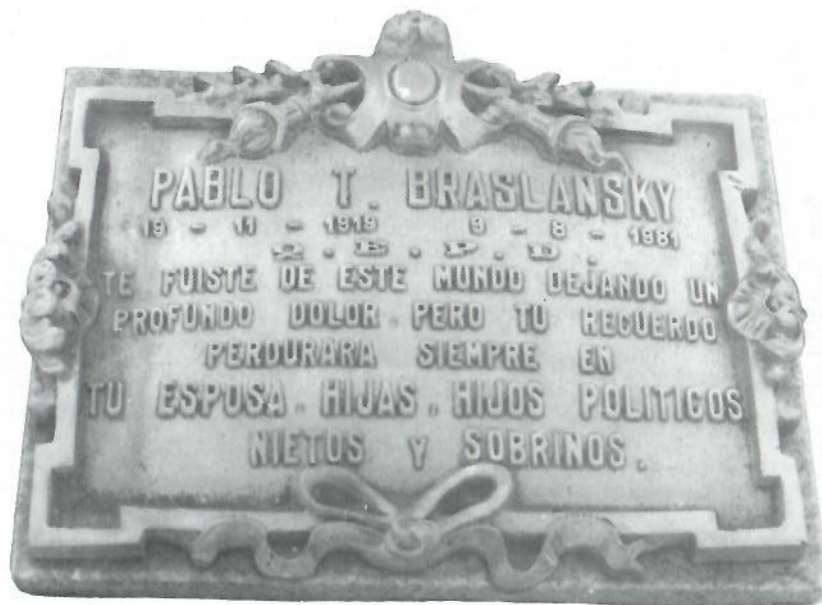
pošta od príbuzných z Európy, poštár ju obyčajne odovzdal tomu Pavlovi Trnovskému, ktorý v meste vlastnil hotel TATRA. Ten listy najprv otvoril a keď zistil, že nepatria jemu, odovzdal ich správne adresátovi, obyčajne so značným oneskorením, a prečítané. Dotyčný nemohol zniesť takéto zásahy do jeho pošty, čo ho doviedlo k tomu, že si svoje meno zmenil na Pavel Trnovský-Brašňanský. Keď som v roku 1991 navštívil našich krajanov v argentínskom Chacu, v mestečku La Clotilde našiel som na jednom z tunajších náhrobných kameňov nápis PABLO T. BRASLANSKY. Aj v tomto prípade sa u slovenských vysťahovalcov uplatnil obvyklý spôsob tvorenia priezvisk podľa názvu obce, z ktorej dotyčná osoba pochádzala - napr. Klenovský (Klenovec), Moťovský (Môťová), atď.

Väzby s Bulharskom poznačili aj sféru národnostného (etnického) vedomia a národnostnej identifikácie našich krajanov v Argentíne. Prejavilo sa to v tom, že pri vybavovaní osobných

a vycestovacích dokladov bulharská štátna administratíva našim ľuďom pobulharčovala priezviská, čo potom prevzala aj argentínska administratíva - napr. Vanioff, Sikoroff (namiesto Vaňo, Sýkora) atď. Oveľa vážnejšie dôsledky však mala skutočnosť, že v Argentíne sa neregistruje etnická, ale štátna príslušnosť prisťahovalcov. V dôsledku toho aj naši krajanovia, ktorí sa do Argentíny prisťahovali z Bulharska, boli až do konca života (ak ešte nepožiadali o argentínske štátne občianstvo), hoci sa sem prisťahovali v kojeneckom veku, registrovaní ako Bulhari. ❖

85. POZDRAV OD PAVLA PAVELU
S MANŽELKOU ANNOU Z ARGENTÍNY.
SAENZ PEÑA, 1937.

86. TABUJKA Z NÁHROBNÍKA PAVLA TRNOVSKÉHO,
KTORÝ SI ZMENIL MENO NA BRAŠEANSKÝ.

87. SMÚTOČNÉ ZHROMAŽDENIE PRÍBUZNÝCH V BULHARSKU PRI ÚMRTÍ JÁNA BOTÍKA V ARGENTÍNE.
G. MITROPOLJA, 1941.

88. ČLENOVIA KOMISIE PRE REEMIGRÁCIU V RODINE JÁNA KUPCA A PAVLA HOLÍKA. MRTVICA, 1948.

... reemigrácia

89. VEĽVYSLANEC ČSR V BULHARSKU DR. LADISLAV ŠIMOVIČ PRI AGITOVANÍ K REEMIGRÁCII BULHARSKÝCH SLOVÁKOV. MRTVICA, 1949.

Na sklonku druhej svetovej vojny a v prvých povojnových rokoch došlo na základe rozhodnutia víťazných veľmocí k rozsiahlym presunom obyvateľstva, ktorými sa mala zjednodušiť národnostná štruktúra viacerých európskych štátov. Takéto zámery sa sledovali aj presídlením Nemcov z Česko-Slovenska a ďalších krajín, ako aj výmenou obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom. V súvislosti s tým sa česko-slovenská vláda už 31. júla 1945 uzniesla vyzvať zahraničných krajanov k návratu do vlasti a poverila svojich členov, aby vytvárali pre to vhodné predpoklady.

Odchod Slovákov z Bulharska sa začínal dosť živelne. Už v rokoch 1945-1946 odišlo viacero jednotlivcov i rodín len tak, na vlastnú päsť. Prvé organizované a početnejšie skupiny začali odchádzať na základe *Dohody o najímaní bulharských poľnohospodárskych robotníkov a ich umiestňovaní na práce v Československu zo 16. septembra 1946*, ktoré sa predpokladalo iba na dobu jedného roka. Transporty, ktoré odišli z Bulharska ešte v tom istom roku, smerovali do Sudet, do pohraničných oblastí západných Čiech, v okolí Mariánskych Lázní. Prevažná časť reemigrantov, ktorí prichádzali z Bulharska v roku 1947, zakot-

90. ROZLÚČKA JÁNA JANČIKA PRI MANŽELKINOM HROBE PRED ODCHODOM DO ČESKOSLOVENSKA. G. MITROPOLIJA, 1949.

vila na južnom Slovensku neďaleko Levíc, hlavne v Tekovských Lužanoch a v niektorých okolitých obciach. Stalo sa tak zrejme v zmysle *Ideového plánu reemigrácie z Rumunska, Juhozápadného Bulharska a Bulharska*, ktorý Slovenskej národnej rade predložil Osídľovací úrad v Bratislave 17. júna 1947.

Prvé kroky, ktoré smerovali k medzinárodno-právnomu podchyteniu presídľovania Slovákov z Bulharska, urobili sa až v decembri 1947. Vtedy Ministerstvo sociálnej starostlivosti v Prahe vyslalo do Bulharska delegáciu, ktorá prerokovala s bulharskou vládou reemigračnú dohodu a urobila súpis Čechov a Slovákov, ktorí ešte neodišli z Bulharska a prichádzali do úvahy na presídlenie.

V správe dr. Juskoviča je obsiahnutá zmienka, že Slováci v Bulharsku predložili delegácii doklad o prísľube Osídľovacieho úradu na Slovensku, v zmysle ktorého majú zabezpečených 164 usadlostí v Tekovských Lužanoch a okolí. Hoci sa v tejto správe predpokladá uzavretie reemigračnej dohody s Bulharskom do jedného mesiaca, až 6. mája 1949 bola podpísaná

Zmluva o úprave presídlenia osôb českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Československa. Nakoľko sa reemigrácia z Bulharska na dlhší čas prerušila, medzičasom sa situácia na Slovensku zmenila, takže v roku 1949 Povereníctvo pôdohospodárstva už reemigrantom z Bulharska nemohlo poskytnúť pôdu ani na kolektívne a ani na individuálne osídlenie. V dôsledku toho presídlenci, ktorí prichádzali do Československa po podpísaní reemigračnej zmluvy z roku 1949, boli osídlení v pohraničí južnej Moravy neďaleko mesta Mikulov, predovšetkým v obciach Jevišovka, Hrabětice, Hevlín a Nový Přerov.

Zdá sa, že hlavnou príčinou hromadnej reemigrácie Slovákov z Bulharska (okolo 95 %), bola ich hospodárska situácia. Hospodárili síce na úrodnej, ale už na značne rozdrobenej pôde. Napriek tomu, že Slováci boli v Bulharsku uznávanými hospodármi, ich gazdovstvá už nepostačovali ani na obživu vlastnej rodiny. Navyše, ani svoju ďalšiu hospodársku perspektívu nevideli v najlepšom svetle, pretože v tom čase už bola v Bulharsku v plnom prúde rozbehnutá socialistická kolektivizácia poľnohospodárstva, ku ktorej väčšina našich krajanov neprejavovala dôveru.

Za nemenej vážny dôvod treba považovať, že vo vojnových rokoch bolo prerušené vysielanie kňazov a obmedzené bolo aj vysielanie učiteľov zo Slovenska, v čom naši krajanovia videli vážne komplikácie ich ďalšieho národnokultúrneho života v Bulharsku. Najmä, ak zoberieme do úvahy, že po druhej svetovej vojne bola prijatá medzinárodná konvencia, v zmysle ktorej starostlivosť o zabezpečovanie kultúrnych potrieb národnostných menšín preberá štát, na území ktorého menšina žijú. Slováci v Bulharsku sa už predtým mohli sami na sebe presvedčiť, že ich národnokultúrny život bez materiálnej, kadrovej a ideovej podpory materského národa bol odsúdený na živorenie, čo sa rovnalo podľahnutiu už aj tak pokročilým akulturačným a asimilačným procesom. Naši krajanovia okrem toho uvádzali aj obavy z postupnej degenerácie, ktorá im hrozila pre časté sobášne medzi pokrvne blízkymi príbuznými.

To, že Slováci v Bulharsku tak spontánne zareagovali na pamätnú výzvu MATĚ VOLÁ, vyplynulo teda z pocitov ich hospodárskeho, národnostného i genetického ohrozenia. Usúdili, že najpriateľnejším východiskom z tejto situácie je návrat ku svojim koreňom, na rodnú zem svojich pradedov a na volajúcu hrud' materského národa, kde by mohli opäť nájsť potrebnú istotu svojho života a obnoviť svoju vytrácajúcu sa identitu. Mu-

91. REEMIGRANTI Z BULHARSKA USÍDLENÍ NA MORAVĚ. HRUŠOVANY NAD JEVIŠOVKOU, 1951.

92. REEMIGRANTI Z BULHARSKA PŘED EVANJELICKOU MODLITEBŇOU. JEVIŠOVKA, 1958.

93. RODINA JÁNA SAKA. NOVÝ PŘEROV, 1954.

94. RODINA PALKOVIČOVCOV A SAMPOROVCOV.
HRABĚTICE, 1956.

síme však konštatovať, že reemigrácia naplnila očakávania týchto našich krajanov len do určitej miery.

Jedným z najpálčivejších problémov reemigrácie Slovákov z Bulharska bolo ich usídlenie v oblastiach česko-nemeckého pohraničia a južného Slovenska, v ktorých bolo úplne alebo čiastočne vysídlené tamojšie obyvateľstvo nemeckej resp. maďarskej národnosti. Na južnom Slovensku dochádzalo ku komplikáciám v dôsledku toho, že napr. v Tekovských Lužanoch

boli reemigrantom z Bulharska vydané dekréty na hospodárske usadlosti nielen tých maďarských majiteľov, ktorí sa v rámci výmeny obyvateľstva vysťahovali do Maďarska (tzv. dohodové majetky), ale aj na také usadlosti, ktorých majitelia boli vysťahovaní do českého pohraničia (tzv. konfiškáty). List evanjelického seniora Júliusa Déreera poverenčkovi vnútra zo dňa 17. marca 1949 nám prezrádza, že keď sa dočasne vysídlení Maďari začali na prelome rokov 1948–1949 vracat' z Čiech do svojich

rodísk na južnom Slovensku, domáhali sa prinavrátania svojich usadlostí, do ktorých sa medzičasom s úradným povolením nasťahovali reemigranti. Ak sa ich požiadavky nestretli s porozumením v úradoch alebo u nových užívateľov týchto usadlostí, v mnohých prípadoch dochádzalo k vážnym konfliktom a aj k použitiu násilia. Z listu J. Dérera sa dozvedáme, že v dôsledku takejto situácie zo 110 slovenských rodín, ktoré sa do Tekovských Lužian presídlili z Bulharska, 66 rodín muselo v strachu odtiaľto utiecť. Neskôr sa z Tekovských Lužian odsťahovali takmer všetci reemigranti z Bulharska, s výnimkou vari iba dvoch či troch rodín, ktoré tam zostali natrvalo. Väčšina sa nedokázala zmieriť s tým, že po návrate z cudzieho sveta domov, na Slovensko, znovu sa ocitli v cudzom inoetnickom prostredí, ktoré malo prevažujúci maďarský ráz. Nič na tom nezmenila ani skutočnosť, že v rámci výmeny obyvateľstva tu bola usíd-

lená aj početná skupina slovenských presídlencov z Maďarska, ktorí však maďarský charakter tejto lokality skôr posilnili než rozrušili.

Nemenej komplikovaná situácia vznikla pre reemigrantov z Bulharska aj v oblastiach českého a moravského pohraničia. Bola tu o to zložitejšia, že v tomto prostredí sa ocitli ako málopočetná a značne rozptýlená etnická či národnostná skupina, pre ktorú tu neboli vytvorené žiadne podmienky na uplatnenie najzákladnejších národnostných a menšinových práv, za aké možno považovať slovenské školy, dostupnosť slovenskej tlače a kníh, evanjelické náboženské obrady, atď. A tak sa stalo, že hodnoty národnokultúrneho charakteru, ktoré si reemigranti z Bulharska dokázali uchovávať v zložitých podmienkach počas vyše dvoch storočia trvajúceho života vo vzdialenej cudzine, po návrate do vlasti predkov za dve desaťročia stratili.

95. SVADBA U PAVLA LAVROVIČA. NOVOSIEDLY, 1959.

96. RODINA ONDREJA SÝKORU. TEKOVSKÉ LUŽANY, 1960.

97. RAČENICA NA SVADBE ONDREJA VAGU. JEVIŠOVKA, 1966.

98. MANŽELIA PETRÁKOVCI. BRATISLAVA, 1970.

Ak sa reemigranti nechceli pomadžarčiť alebo počeštit', neostávalo im nič iné, len sa opäť zobrať a poputovať ďalej. Z českého pohraničia na Slovensko, aby deti mohli navštevovať slovenské školy, ktoré v českom pohraničí nemali. A z južného Slovenska ich to zasa ťahalo do rýdzejších slovenských oblastí. V priebehu päťdesiatych a šesťdesiatych rokov sa drvivá väčšina reemigrantov z Bulharska presídlila z pridelených sídiel a v početnejších skupinách sa usadili najmä v Trnave, Bratislave, Piešťanoch, Skalici, Malackách i vo viacerých ďalších mestec-kách a dedinách. Lenže aj za túto nepoddajnosť museli zaplatiť privysokú daň.

V zmysle *Zmluvy o úprave presídlenia osôb českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Československa zo 6. mája 1949*, ktorá sa stala právnym základom reemigrácie, ako aj v zmysle *Dodatkového protokolu*, ďalej *Dohody o výške a spôsobe transferu majetku presídlencov*, ako aj *Dohody o spôsobe prevodu peňažného majetku presídlencov*, ktoré tvorili neodde-

liteľnú súčasť reemigračnej zmluvy, presídlenci z Bulharska nemohli voľne disponovať s peniazmi, ktoré vyplatila Bulharská štátna banka Československej štátnej banke za nehnuteľný majetok reemigrantov. Tieto peniaze banka zablokovala ako viazaný vklad, nakoľko reemigrantom z Bulharska boli v ČSR pridelené usadlosti po presídlených Nemcoch a Maďaroch. Avšak všetci tí, ktorí sa z vyššie uvedených príčin rozhodli opustiť štátom pridelené usadlosti v určených lokalitách, a presťahovali sa na iné miesto, museli začínať odznovu, a to bez nároku na náhradu za svoj majetok. ❖

99. MRTVIČANIA NA I. STRETNUTÍ SPOLKU SLOVÁKOV Z BULHARSKA. BRATISLAVA, 1989.

... Spolok Slovákov z Bulharska

Mohlo by sa zdať, že reemigranti z nie príliš početného slovenského ostrova v Bulharsku, ktorí sa po druhej svetovej vojne takmer všetci vrátili do niekdajšej vlasti svojich predkov, už dávnejšie splynuli s prostredím, v ktorom sa usadili. Najmä, ak zoberieme do úvahy, že v lokalitách, v ktorých sa spočiatku zoskupovali v početnejšom zastúpení viacerých desiatok rodín, udržali sa len veľmi krátko. Odtiaľ sa rozptýlili do mnohých oblastí Slovenska, Moravy a Čiech. A ak prihliadneme aj na to, že od reemigrácie nás už delí polstoročie, v priebehu ktorého sa medzi Slovákami z Bulharska vystriedali ďalšie dve generácie. Zdá sa však, že ani napriek tomu sa nepopretfhalí všetky nitky predchádzajúcich väzieb medzi nimi. Spoločné vystaňovalecké a reemigrantské osudy poznačili týchto ľudí mnohými spoločnými problémami a rovnakými životnými skúsenosťami. To prispievalo k tomu, že v tejto skupine vznikli a aj naďalej pretrvávajú silné pocity a putá spolupatričnosti, ako aj zhodné kultúrne uspošobenie. Je preto prirodzené, že čím viacej boli rozptýlenejší, tým viacej pociťovali potrebu aspoň príležitostne sa stretnúť. Využívali na to rodinné a priateľské návštevy, ako aj svadby a pohreby svojich rodákov, na ktoré sa im neľahko cestovať aj do veľkých vzdialeností a neľutovali ani prostriedky na úhradu spoločných zájazdových autobusov. A to len preto, aby sa mohli aspoň na chvíľku vidieť, porozprávať o svojich rodinných, či rodáckych záležitostiach.

Keďže sa ukázalo, že pocity skupinovej identity medzi Slovákami z Bulharska sú až doposiaľ živé, a nemenej aktuálna sa ukázala u nich aj potreba vzájomných kontaktov a krajanskej sebarealizácie, v Bratislave sa sformovala iniciatívna skupina, ktorá urobila potrebné kroky k tomu, že v roku 1990 bola založená kultúrno-spoločenská ustanovizeň s názvom *Spolok Slovákov z Bulharska*. V úvodnej preambule Stanov tohto spolku sa hovorí, že je dobrovoľným združením Slovákov, reemigrovaných po druhej svetovej vojne do Česko-Slovenska, ako aj ďalších spoluobčanov, ktorí sa stotožňujú s cieľmi Spolku. Hlavným cieľom Spolku je prehlbovať národné povedomie a uspokojovať rodácke či krajanské cítenie jeho členov a zároveň bude zhromažďovať informácie a doklady o dejinách, živote, práci a kultúre bulharských Slovákov počas ich jestvovania v zahraničí a po návrate do pôvodnej vlasti predkov.

K najvýznamnejším podujatiam Spolku patria každoročné stretnutia jeho členov a priaznivcov. Doteraz sa uskutočnilo päť

100. UČITEĽKA MÁRIA TOPOĽSKÁ NA STRETNUTÍ BULHARSKÝCH SLOVÁKOV. BRATISLAVA, 1989.

takýchto stretnutí. Na každom z nich sa zúčastnilo 200–250 účastníkov nielen zo Slovenska, ale aj z Moravy a Čiech. Ani na jednom z nich nechýbali niektorí spomedzi učiteľov a kňazov, ktorí pôsobili medzi Slovákami v Bulharsku - Mária Topoľská, Ida Kuklišová, Anna Ambrušová-Šebestová, Zuzana Ďuricová-Sochová, Mária Osuská, Martin Petrák, Ján Mikuláš a Ondrej Ilavský, z farárov Mikuláš Mitaľ a Alexander Lichner. Vďaka iniciatívne a koncepčnému pôsobeniu výboru Spolku, vedeného od jeho založenia Štefanom Zelenákom, stretnutia jeho členov majú prítiažlivý spoločensko-zábavný a kultúrny program. S osobitným ohlasom sa stretli vystúpenia rodákov, v ktorých sa predstavili prednesom slovenských a bulharských ľudových piesní (Matej Kabzání, Alžbeta Čaučíková), alebo spomienkovým rozprávaním o živote v Bulharsku a po reemigrácii (Zuzana Ferková, Ondrej, Ján a Martin Mikulášovci). Atmosféru týchto stretnutí umocňujú špeciality tradičných slovenských a bulharských jedál, ktoré prinášajú na spoločný stôl hlavne staršie účastníčky stretnutí. Pravidelnou súčasťou programu boli výstavy *Z truhlice starých materi*, na ktorých účastníci stretnutí predstavili svoje tkáčske, vyšivačské, rezbárske a iné ľudovo-umelecké práce. So živým záujmom sa stretli aj výstavy fo-

101. ČLENOVIA VÝBORU SPOLKU SLOVÁKOV Z BULHARSKA. BRATISLAVA, 1991. (ZĽAVA: J. KOCKA, M. MIKULÁŠ, Š. RUSNÁK, Š. ZELENÁK, L. AMBRUŠOVÁ, J. ĎURIŠ, E. MOŠKOVÁ, A. VAGOVÁ, Ž. MAHOVSKÁ, O. ŠPROCH, J. BOTÍK.)

tografií a ďalších materiálov zo študijných ciest, ktoré uskutočnil medzi Slovákami v Bulharsku a v Argentíne autor tejto publikácie.

Z doterajšej činnosti tohto rodáckeho či krajanského združenia nepochybne najtrvácnejším výsledkom je ROČENKA Spolku Slovákov z Bulharska. Doteraz vyšli jej dva zväzky (1992 a 1993). Predstavenstvo Spolku sa podujalo v Ročenke sprístupňovať informácie, ktoré nadväzujú na doteraz vydané práce o Slovákoch v Bulharsku a dopĺňajú celostný obraz o najrozličnejších stránkach ich historického a národnokultúrneho vývinu. Možno sa na jej stránkach dočkáme aj príspevkov, ktoré zachytia doteraz nezhodnotený priebeh reemigrácie a procesy opätovného začleňovania sa Slovákov z Bulharska do spoločenstva materského národa.

Jedným zo sprievodných javov života bulharských Slovákov po reemigrácii je ich silný citový vzťah k Bulharsku. Je to pochopiteľné, pretože táto krajina sa stala ich rodiskom, takže sa s ňou spájajú najvýznamnejšie etapy a nezabudnuteľné udalosti zo života týchto ľudí. Ich spätosť s Bulharskom sa prejavuje v udržovaní písomných kontaktov s niekdajšími priateľmi

v Bulharsku, ako aj častými návštevami tejto krajiny a rodných dedín v nej. A taktiež aj mnohorakými reminiscenciami na túto svoju niekdajšiu domovinu v podobe uchovávaní rôznych predmetov prinesených odtiaľ, v podobe prípravy jedál bulharského pôvodu, vyšívania bulharských ornamentálnych motívov, alebo zaspievaním bulharských piesní a zatancovaním bulharských tančov, kedykoľvek sa na to naskytne vhodná príležitosť.

Vzťah slovenských reemigrantov k rodným krajom v Bulharsku dokresľuje aj takýto detail. Keď po presídlení na Slovensko zomrel niektorý z reemigrantov, zvesť o tom zvykli zaslať aj do Bulharska. V takých prípadoch v Hornej Mitropoliji niektorý z tých mála tam žijúcich Slovákov, obyčajne Milan Hruška alebo Martin Srnka, zazvonili na zvonoch slovenskej zvonice. Keďže v tom čase tieto zvony už nezvonievali pri niekdajších obvyklých príležitostiach, všetci dedinčania vedeli, že zvony oznamujú čiesi úmrtie. Komu to zvonili? – spýtovali sa hlavne Bulhari. A tak sa dozvedeli, že ich niekdajší sused, spolužiak, priateľ alebo len známy z horného konca už nie je medzi živými. – *Bog da go prosti!* –

**SLOVÁCI V BULHARSKU
VO SVETLE PUBLICISTIKY, ODBORNEJ
A KRÁSNEJ LITERATÚRY**

O Slovákoch v Bulharsku existujú informácie, ktoré boli uverejnené v rôznych novinách, kalendároch a ročenkách, ako aj v odborných časopisoch, zborníkoch i v samostatných publikáciách. Vďačíme im za to, že sprostredkovávajú vzácne svedectvo o najrozličnejších stránkach vystahovaleckého života týchto našich krajanov.

*Prvé zmienky o Slovákoch v Bulharsku sa začali objavovať v rokoch 1901–1912 v časopisoch *Národný hlásnik*, *Národné noviny* a *Slovenský denník*. Boli to krátke správičky vo forme listov. Zväčša sú nepodpísané, alebo len skratkou či pseudonymom (*Mladý Mitropolian*, *De profundis*). Niektoré z nich sú podpísané a ich autormi boli známe osobnosti bulharských Slovákov - Pavel Filko, Teodor Bálent a Samuel Zachej. Tieto články informujú o príchode Slovákov do Bulharska, o mieste ich usadenia sa, o ich pôvode a počte, o úsilí získať slovenského učiteľa a o účasti bulharských Slovákov v balkánskych vojnách. Osobitnú zmienku si zaslúži článok Samuela Zacheja (*De profundis*), ktorý je akousi reportážou z dvojdnového pobytu v Gornej Mitropoliji.*

*Ďalšia skupina príspevkov o Slovákoch v Bulharsku sa objavila až po väčšom odstupe času. Zahŕnuté sú do publikácie *Jubilejná ročenka československé kolonie v Bulharsku 1868 – 1928*, ktorú vydal Československý národný dům T.G. Masaryka v Sofii v roku 1929. Tento súbor príspevkov je pozoruhodný tým, že po prvýkrát sú na jednom mieste sústredené informácie o všetkých slovenských osadách v Bulharsku. Ich autormi sú prví učители, ktorí začali pôsobiť medzi Slovákmí v Bulharsku z podnetu vlády novovzniknutej ČSR (M. Matějovská, V. Müller, J. Rusko, J. Novák, J. Findeis). Príspevky objasňujú okolnosti príchodu Slovákov do Bulharska, počiatky života v novej domovine, no predovšetkým poukazujú na zriaďovanie slovenských škôl v Bulharsku a na ich význam v národnokultúrnom živote bulharských Slovákov.*

*Za priaznivú zhodu okolností treba považovať, že sa medzi Slovákov v Bulharsku dostal ako učiteľ mladý, nadšený, a ako sa neskôr ukázalo, aj talentovaný a neobyčajne pracovitý muž – Ján Michalko. Okrem činorodej učiteľskej, kultúrno-osvetovej, divadelnej a telovýchovnej činnosti, vykonal pre Slovákov v Bulharsku ešte čosi navyše - stal sa ich historikom. Napísal o nich knihu, ktorú možno bez rozpakov označiť za jednu z najvydarenejších monografií o slovenskom vystahovalectve. Ján Michalko v knihe *Naši v Bulharsku*, ktorá vyšla vlastným nákladom autora, zhromaždil širokú škálu demografických, štatistických, historických, národopisných, folkloristických, jazykovedných a ďalších informácií. Na ich základe sa mu podarilo vytvoriť vzácny obraz o historickom vývine, ako aj o hospodárskom, spoločenskom, kultúrnom a duchovnom živote Slovákov v Bulharsku.*

*Až o celé polstoročie neskôr sa objavila ďalšia monografia, ktorú pod názvom *Slováci v Bulharsku* napísal historik Jozef Hroziencič. Prínosom tejto práce je, že zachytáva historický vývin bulharských Slovákov od usadenia sa v Bulharsku až po hromadnú reemigráciu do vlasti predkov. Zužitkoval pri tom okrem publikovaných prác aj historické doklady z československých a bulharských archívov, ako aj spomienkové rozprávanie reemigrantov ako špecifický prameň informácií o historických udalostiach a faktoch. Slabšou stránkou tejto publikácie sú faktografické nepresnosti a jednostranná ideologická interpretácia historických skutočností.*

Slováci v Bulharsku sa stali aj objektom špecializovaného vedeckého výskumu jazykovedcov a folkloristov. Vincentovi Blanárovi a Antonovi Habovštiakovi vďačíme za súbor príspevkov, v ktorých zhromaždili poznatky o základných znakoch jazyka bulharských Slovákov, o jeho vývine a o vplyve bulharčiny na tento jazyk. Viera Gašpariková je zasa autorkou viacerých štúdií, v ktorých zhromaždila a z rôznych hľadísk aj objasnila ľudovú prózu (rozprávky, povesti, rozprávania zo života) Slovákov v Bulharsku.

*Slováci v Bulharsku boli začlenení aj do viacerých priestorovo širšie koncipovaných a syntetizujúcich prác. Patrí medzi ne publikácia Jana Auerhana *Pokus o demo-**

grafii zahraničných Čechů a Slováků, Jána Svetoňa Slováci v európskom zahraničí, Rudolfa Koštiala Slovenskí evanjelici v zahraničí, Jána Siráckeho Slováci vo svete 1, a v rámci nej aj stať Jána Botíka, Ludová kultúra dolnozemskej Slovákov a ich etnický vývin. V týchto prácach sú Slováci v Bulharsku posudzovaní ako časť súhrnnejšieho celku slovenského vyst'ahovalectva, čo umožnilo určiť ich miesto a význam v takýchto širších súvislostiach.

Najnovším zdrojom informácií o Slovákoch v Bulharsku sa stala Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska. Doteraz vyšli dva zväzky (1992, 1993) s takmer tromi desiatkami príspevkov, ktoré sú cenným prínosom ku kompletizácii málo známych stránok, a tým aj celostného obrazu o dejinách, živote a kultúre Slovákov v Bulharsku.

Slováci v Bulharsku si našli miesto aj v umeleckom stvárnení. Podujala sa naň Mária Topoľská, spisovateľka a prekladateľka. Ako dlhoročná učiteľka medzi našimi krajanmi v Bulharsku sa inšpirovala k napísaniu knihy noviel a poviedok V putách zeme, ktorá vyšla v troch vydaniach. Načrela v nej do duše a osudov tejto vetvy dolnozemskej Slovače, aby predstavila ich charakter v situáciách, keď im prichodilo tvrdo sa boriť, uspieť alebo prehrať, aby sa mohol naplniť hlavný zmysel ich života, ktorým tu pre všetkých bola zem - "ich vykupilka, ich záchrana, ich šťastie i prekliatie, ktorá ich spájala i delila, otvárala v nich to dobré i zlé, aby ich napokon na konci prikryla".

Okrem uvedených publicistických, odborných a beletristických prác vyšiel o Slovákoch v Bulharsku aj celý rad ďalších, rôzne zameraných článkov a príspevkov. Uvádzame ich v pripojenom bibliografickom prehľade.

BIBLIOGRAFIA PRÁC O SLOVÁKOCH V BULHARSKU

- ADAMÍK, M.: V pamäti striedajú sa roky. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
- Ako žijú slováci v Bulharsku. Slovenský denník č. 262, roč. 19, 14. XI. 1936.
- AMBRUŠ, M.: Naši v Bulharsku. Slovenský denník č. 82, 8. IV. 1927.
- Moja prvá cesta do Československa. Slovenský denník č. 53, 3. III. 1928.
- Dobre došli. Slovenský denník, 3. II. 1929.
- Máš tabak? Slovenský denník, 8. III. 1929.
- Mátoha. Slovenský týždenník, Nadlak, č. 23, 1. IX. 1929.
- Naši v Bulharsku. Krajan, Praha, 1. VIII. 1934.
- Voľby. Slovenský denník, 16. VI. 1935.
- AMBRUŠOVÁ, L.: Sokolie hniezdo v zemníku. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
- AMBRUŠOVÁ-ŠEBESTOVÁ, A.: Moje prvé skúsenosti. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
- AUERHAN, J.: Pokus o demografiu zahraničných Čechů a Slováků. Československá vlastivěda, Praha 1933.
- BÁLENT, T.: Gorno Mitropolia. Národné noviny č. 126, roč. 43, 1912.
- Politický prehľad. Národné noviny č. 127, roč. 43, 29. X. 1912.
- BLANÁR, V.: Vplyv bulharčiny na jazyk Slovákov a Čechov v Bulharsku. Jazykovedný zborník SAV 5, Bratislava 1951.
- Vývin jazyka slovenskej a českej menšiny v Bulharsku. Slavia 22, 1953.
- K zániku slov v ľudovej reči. Jazykovedné štúdie 2, 1957.
- Jeden prípad medzislovenských jazykových vplyvov. Nárečie malej slovenskej jazykovej skupiny v Pišurke v Bulharsku. Studie a práce lingvistické 1, Praha 1954.
- Vlijaneto na balgarski ezik varchu ezika na slovacite i Čechite v Balgarija. Ezikovedsko-etnografski izsledovanija v pamet na akad. R. Romanski. Sofia 1960.
- BOTÍK, J.: Ludová kultúra dolnozemskej Slovákov a ich etnický vývin. In: J. Sirácky a kolektív: Slováci vo svete 1, Martin 1980.
- Spolok Slovákov v Bulharsku. Slovenské národné noviny č. 43, 1991.
- Slovenskí vyst'ahovalci z Bulharska do Argentíny. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
- Naberanie druhého dychu. Slovenské národné noviny č. 4, 1993.
- Ján Michalko. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
- Z Dolnej zeme do Bulharska. Slovenčinár č. 1, roč. 3, Békéšska Čaba 1993.
- Mária Matějovská. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
- ČIŽÍK, O. - MÜLLER, V.: Naše noviny radi čítajú i v Bulharsku. Slovenský ľud, Buenos Aires, 1937.
- DE PROFUNDIS: Dva dni u slovenských osadníkov v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Národné noviny č. 2, 4, 5, 1907.
- DOVAL, P.P.: Problém presídlenia Slovákov z Juhozápadu, Rumunska a Bulharska. Bratislava 1947.
- ĐURICA, J.: Ako sa boria za svojet' naši bratia v Gornej Mitropoliji. Naše snahy. Nadlak, č. 13, roč. 5, 31. III. 1940.

- ĎURICOVÁ-SOCHOVÁ, Z.: Vyznanie učiteľky. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
 – Za hrst' spomienok. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava, 1993.
 FILKO, P.: Z Hornej Mitropolie v Bulharsku. Národný hlásnik č. 5, 1901.
 FINDEIS, J.: Vojvodovo. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 GALÁD, J.: Výkrik Slováka z Bulharska. Národné noviny č. 28, 6. III. 1936.
 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Tradícia a inovácia v prozaickom folklóre Slovákov v Bulharsku. Československé prednášky pre VII. medzinárodný zjazd slavistov, Varšava 1973.
 – K súčasnému stavu prozaického folklóru Slovákov v Bulharsku. Slovenský národopis 1975.
 – Contacts of Slovak Folk Prose with the Balkans. Rapports, co-rapports, communications tchécoslovaques pour le IV. congrès de l'Associations d'études du sud-est Européen. Praha 1979.
 – Ludová próza Slovákov v Bulharsku. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
 HABOVŠTIAK, A.: K charakteristike slovných zásob slovenského nárečia v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Slavica slovacca 3, Bratislava 1968.
 HANÁK, E.: Po stopách Slovákov v Bulharsku. Lidé a země, Praha 1961.
 HRĚBEK, J.: Slováci v Bulharsku. Světozor, Praha, č. 26, roč. 26, 9. IX. 1926.
 – Po stopách československé emigrace v Bulharsku. Naše zahraničí, Praha, roč. 8, č. 1, 2.
 HROZIENČIK, J.: Účasť slovenských kolonistov v revolučnom hnutí bulharského ľudu. Československo-bulharské vzťahy v zrcadle stáletí. Praha 1963.
 – Slováci v Bulharsku. Martin 1985.
 Recenzie: Ján Botík, In: Slováci v zahraničí 14, Matica slovenská 1988.
 CHURÝ, S.: Slovenské školstvo v Rumunsku a v Bulharsku a v zrkadle archívneho materiálu. Pedagogická revue č. 2, roč. 45, 1993.
 – Slovenské menšinové školstvo v Bulharsku. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
 JANČOVIC, J.: Slováci z Bulharska. Slovensko č. 1, roč. 11, 1987.
 JESENSKÝ, M.: Slováci v Mrtvici. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 J.S.: Z Brašlanice v Bulharsku. Národný hlásnik č. 5, 1901.
 JURKOVIČ, M.: Medzi Slovákami v Bulharsku. Nový svet, č. 28, roč. 14, 1939.
 KARAS, F.: Dvĕ uvědomělé československé osady v Bulharsku. Pražský ilustrovaný zpravodaj č. 11, 1935.
 KLIMEČKA, P.: Slováci v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Naše zahraničí, Praha, č. 3, roč. 8.
 (k-n): Po stopách slovenských kolonizátorov v Bulharsku. Národná jednota, Petrovec, č. 52, 1934.
 KOŠTIAL, R.: Slovenskí evanjelici v zahraničí. Martin 1992.
 K 70-ročnému jubileu s.J. Zacheja v Sofii. Národné noviny č. 41, roč. 42, 1911.
 Letopisná kniha na Chrám sv. Troica v selo Goma Mitropolija. Rukopis v Oblastnom archíve v Plevne, Bulharsko.
 MALÍŘOVÁ, H.: Obecenstvo, ktoré netleská. A-Zet č. 233, Praha, 28. XII. 1936.
 – Jak Palo putoval z Bulharska na Slovensko. Mladý Hlasatel č. 20, roč. 2, Praha 16. I. 1937.
 – Velikonoční obyčej v Bulharsku. Mladý Hlasatel č. 30, roč. 2, Praha 27. III. 1937.
 MARKUŠ, J.: Pozdrav Slovákom z Bulharska. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
 MATEJOVSKÁ, M.: Slováci v Bulharsku. Slovenský svet, č. 27, roč. 4.
 – Kultúrne snahy gornomitropolských Slovákov. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 – Slováci v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 – Ako sme slávilí 7. marec v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Slovenský denník č. 56, roč. 21, 8. III. 1938.
 MICHAJLOV, N.N.: Istorická spravka za Slovacite živušti v Brašljanica. Rukopis v Oblastnom archíve v Plevne, Bulharsko.
 MICHALKO, J.: Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Myjava 1936.
 Recenzie: -šy-: Nová kniha o bulharských Slovákoch. Slovenský východ č. 169, 20. XI. 1936; -Bk-: Kniha o našich krajanoch v Bulharsku. Slovenský denník, 5. III. 1937; Naši v Bulharsku. Komenský, Praha, č. 6, roč. 11, 15. II. 1937.
 MIKULÁŠ, O.: Václav Müller. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
 MITAL, M.: Naši v Bulharsku. Národná jednota, Petrovec, č. 49, 4. XII. 1937.
 – Do nového života. Krajan, Praha, č. 24, roč. 6, 15. XII. 1937.
 – Medzi našimi v Bulharsku. Stráž na Sione, 1938.
 – Prošba na evanjelickú verejnosť z bratského Bulharska. Stráž na Sione, 1938.
 – Naša cirkev v Bulharsku. Tranovský ev. kalendár na rok 1939.
 – Čo máme robiť? Nový rod, 1939.
 – Misijná práca medzi Slovákami v Bulharsku. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
 – Vďaka vám prítomným. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
 MLADÝ MITROPOLIAN: Z Hornej Mitropolie. Národný hlásnik č. 3, 1904.
 –MO-: Naši v Bulharsku. Z návštevy biskupa S. Starkeho v Mrtvici a Brašljanici. Národná jednota, Petrovec, č. 45, 10. XI. 1934.
 MÜLLER, V.: Československá doplňovací škola v Mrtvici. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 – Mrtvica. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
 Naši na bulharskom Balkáne. Slovenský denník, 21. - 22. IV. 1925.
 NAŠÍ V BULHARSKU. Z knihy Jána Michalku. Krajan, Praha, č. 5, roč. 6, 1. III. 1937.
 NECKÁR, P.: Návšteva u bulharských evanjelikov. Evanjelický východ č. 11, roč. 5, 1937.
 NOVÁK, J.: Vznik slovenskej osady v Brašljanici a život kolonistov od svojho príchodu. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.

- OGNIA NOV, M.: Pod'te k rodákam v Bulharsku. Slovák, 5. VII. 1939.
- PENČEV, V.: Balgarskite Slováci. Svobodna kniha, Sofia, č. 7-9, roč. 4, 1993.
- Pravda víťazí. Žiadosť Hornej Mitropolie o pridelenie slovenského učiteľa. Národný hlásnik č. 12, 1908.
- pt: Za Teodorom Bántentom. 4. XII. 1871 - 14. III. 1938. Evanjelický posol č. 5, roč. 28, 1938.
- r-: Medzi Slovákmi v Bulharsku. Slovenský denník č. 257, 11. XI. 1937.
- RUSKO, J.: Slovenské kolónie v Bulharsku. Jubilejná ročenka československej kolónie v Bulharsku 1868-1928, Sofia 1929.
- Slováci v Bulharsku. Slovenské pohľady 1929.
- SCHWARZOVÁ, R.: Medzi bulharskými Slovákmi I-IV. Slovenský denník, 3, 13 a 22. XII. 1936; 13. II. 1937.
- Mezi bulharskými Slovákmi. Český jih, Tábor, č. 6, roč. 65, 6. II. 1937.
- SIRÁCKY, J. a Kol.: Slováci vo svete. Martin 1980.
- Slováci sťahujú sa do Bulharska. Národné noviny č. 51, 1907.
- Slováci v Bulharsku. Slovenský denník č. 78, 1912.
- Slováci v Bulharsku. Národný hlásnik č. 24, 1910.
- Slováci v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Slovenský týždenník, Nadlak, č. 29, roč. 1, 13. X. 1929.
- Slovenskej verejnosti. Šafárikov kraj č. 20, roč. 3, 12. V. 1934.
- SOFIA, L.: Dopis o vyst'ahovaní slovenských rodín do Bulharska. Národné noviny č. 46, 1906.
- STOILOV, A.D.: Selo Podem. Sazdavane i razvitie (1878-1960). Rukopis v Oblastnom archíve v Plevne, Bulharsko.
- STREJC, K.: Vánoce u bulharských Slováků. Polední list, Praha, č. 359, roč. 10, 25. XII. 1936.
- Svatební veselí bulharských Slováků. Polední list, Praha, č. 1, roč. 11, 1. I. 1937.
- Misionár odnárodňuje bulharské Slovákmi. Polední list, Praha, č. 326, roč. 10, 22. XI. 1936.
- STRIŽKOVÁ, M. - FRONKOVÁ, A.: Prišli medzi svojich a vlastní ich neprijali. Slovenský denník č. 113, roč. 2, 16. V. 1991.
- SVETONĚ, J.: Slováci v európskom zahraničí. Bratislava 1943.
- TARŽESTVO V SELO GORNA MITROPOLIIA. Polagane na osnovnija kamak na Českoslovaškija naroden dom. Severno echo, Plevne, č. 24, 24. X. 1926.
- TOPOLSKÁ, M.: Spevácky sbor slovenských učiteľov medzi bulharskými Slovákmi. Slovenský fud, Buenos Aires, č. 286, 24. XII. 1936.
- Posledné udalosti zo života Slovákov. Krajan, Praha, č. 24, roč. 6, 15. XII. 1937.
- Gorno-Mitropolski Slováci. Krajan, Praha, č. 6, roč. 6, 15. III. 1937.
- V putách zeme. Matica slovenská, Martin 1944.
- Recenzie: V putách zeme, Gardista č. 165, roč. 6, 23. VII. 1944; L.O.: Nová sbierka noviel, Gardista č. 115, roč. 6, 21. V. 1944; Nové matičné vydania, Gardista č. 102, roč. 6, 5. V. 1944; Prekvapenie pre čitateľov, Slovák č. 101, roč. 26, 4. V. 1944; Sbíerka noviel M. Topofskej, Slovenská sloboda č. 104, r. 7, 7. V. 1944; Štefánik, J.: Dobrá sbierka noviel, Slovák č. 110, roč. 26, 14. V. 1944; /x/: Na začiatku novej cesty? Nad novelami M. Topofskej, Slovenská Pravda č. 129, roč. 9, 8. VI. 1944; Choma, B.: Nová sbierka noviel, Národné noviny, roč. 75, 17. VI. 1944; -ad-: V putách zeme, Katolícke noviny č. 25, roč. 59, 18. VI. 1944; K. M. H.: V putách zeme, Slovenské pohľady č. 6, 1944; Felix, J.: Novely M. Topofskej, Slovenský rozhlas č. 28, roč. 5, 9. VII. 1944; Mráz, A.: Novely M. Topofskej, Elán č. 10, roč. 14, 1944.
- Príhovor na I. stretnutí Spolku Slovákov z Bulharska. Ročenka SSB, Bratislava 1922.
- TOPOLESKÝ, T.: V Hornej Mitropoliji je reorganizovaná čl. škola. Krajan, Praha, č. 19, roč. 3, 15. X. 1934.
- Dopis z Bulharska. Mladý svet, Praha, č. 32, 19. IV. 1932.
- Gornomitropolski Slováci v Bulharsku. Nový človek, Brno, č. 19-20, roč. 3, 31. XII. 1924.
- Slováci v Hornej Mitropoliji v Bulharsku. Nový človek, Brno, č. 9, roč. 8, 23. V. 1929.
- Slovenská vetev v Bulharsku. Národný kalendár na r. 1935, Petrovec.
- TURČÍN, R.: U krajanů v Bulharsku. Krajan, Praha, č. 19, roč. 5, 1. X. 1936.
- VASILIEVA, B.: Slovaškata obštност v Balgarija sled vtorata svetovna vojna. Svobodna kniha, Sofia, č. 7-9, roč. 4, 1993.
- VRŠKA, M.: Nie sme bulharskí, ale slovenskí Slováci. Slovenský fud, Buenos Aires, 1937.
- ZELENÁK, Š.: Príchod Slovákov do Bulharska. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1992.
- Mária Topofská, Ročenka SSB, Bratislava 1992.
- Mikuláš Mitaľ, Ročenka SSB, Bratislava 1992.
- Kultúra a osveta v živote krajanov v Bulharsku. Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska, Bratislava 1993.
- Tomáš Topofský, Ročenka SSB, Bratislava 1993.
- Samuel Zachej, Ročenka SSB, Bratislava 1993.
- Príhovory na stretnutiach Spolku Slovákov z Bulharska, Ročenka SSB, Bratislava 1992-1993.
- Zo života Slovákov v Bulharsku. Vesna, Košice, č. 4, roč. 4, 1942.

SLOVAKS IN BULGARIA

This publication, as well as the exhibit of the same name, was prepared to mark the occasion of the 110th anniversary of the arrival of Slovaks in Bulgaria. Their aim is to familiarize people with the destiny of the emigrants and with the individual aspects of life of these colonists in a distant Balkan country.

From the Lowlands to Bulgaria

In 1884 the first group of Slovaks moved to Bulgaria. This group soon grew into a not-so-large but nevertheless life-sustaining island, which developed downstream on the Danube, not far from the town of Pleven. In 1935 approximately 1,500 Slovaks lived in the communities of Goma Mitropolija, Mrtvica, Brašljanica, Vojvodovo, and others.

A noteworthy feature of Slovak settlement in Bulgaria is that these colonists did not arrive directly from their ethnic motherland, that is, from present-day Slovakia, but from a number of Slovak islands. These were created in the 18th and 19th centuries in the Lowlands area, and spread over the territories of present-day Hungary, Romania, Serbia, and Croatia.

Economic Activity and Employment

Slovak colonists arrived in Bulgaria on the basis of the Law on Settling Unpopulated Areas of Bulgaria in 1880, which the Bulgarian government adopted shortly after liberating itself from the hegemony of the Ottoman Empire in 1878. The possibility of advantageous land gain was the main force drawing Slovaks to this country. The large majority of Slovaks devoted themselves to agriculture. Slovak colonists were arriving in Bulgaria from the most developed agricultural areas of the former Austro-Hungarian Empire. To their new homes they brought, for that era, a progressive model of management. They helped bring about its adoption in Bulgaria where, at the time, forms of extensive agriculture with a weakly developed agricultural inventory and ineffective methods of work were prevalent.

Houses and Living

At the time of the arrival of Slovaks in Bulgaria earthen dwellings were generally widespread in the Balkan Lowlands. In contrast, Slovaks in Bulgaria constructed multi-roomed houses. They built them from packed clay, or later from fired bricks, which they made themselves with the help of manual brick-maker's tools. The houses of Slovaks, as opposed to the houses of Bulgarians, were characterized by distinguishable interior furnishings. While Bulgarians used open fires in the room for cooking, baking, and heating, to fulfill these functions Slovaks used brick ovens in the kitchen and stoves in the room. On this also depended the divided organization of life in the homes of Bulgarians and Slovaks.

Household Textile Production

Slovak and Bulgarian economic activity was characterized by production for themselves and for their family needs. This applies not

only to agriculture but also to the manufacture of various implements for the farm and home. This was also the same for production aimed at weaving textile fibers and cloth, used for economic purposes, household goods inside the home, and making of clothes. To fulfill the domestic needs for textile production Bulgarian Slovaks cultivated hemp and cotton, and kept sheep and mulberry spinners (silk moths).

Family Ceremonies

In wedding customs and customs connected with death elements of original ethnic specificity, which the ancestors of Bulgarian Slovaks brought from their original home, were preserved for the longest time.

Evangelical Ecclesiastical Body

Slovaks in Bulgaria were of the Evangelical-Lutheran faith. Belonging to this religion was one of the reasons why their ancestors left Slovakia for other countries during the counter-Reformation era. While building their homes they also built modest prayer-houses. At the beginning religious ceremonies were performed by lay preachers among the colonists. The first professionally educated priest arrived only in 1906; others followed.

Belonging to the Evangelical faith, regular religious ceremonies, religious books, and old Biblical Czech as the liturgical language contributed significantly to the survival of not only the religious, but also the ethnic identity of Slovaks in Bulgaria during their nearly three hundred years of life in a foreign land.

Slovak Schools

Until World War One children of Bulgarian Slovaks attended only Bulgarian schools. They learned to read and write Slovak from their parents or from religious preachers or priests. In 1923 the Bulgarian government permitted the establishment of supplementary Slovak schools in communities inhabited by Slovaks. In the period between the two world wars Slovak education in Bulgaria achieved exceptionally successful results. This success was due mostly to the government of the Czechoslovak Republic, which in this period began to send qualified teachers to Bulgarian Slovaks, donated money for the construction of Slovak schools, and supplied these schools with textbooks and other school aids.

Enlightenment, Theatre, Sport, Entertainment

The arrival of Slovak teachers and the construction of Slovak schools was a significant stimulus for the national-cultural development of Slovaks in Bulgaria. The importance of Slovak schools was that they were not only institutes for the scholastic education of children. They also became centres of association and cultural and social life of Slovaks in Bulgaria. There were reading rooms for Slovak books and magazines, a place where they rehearsed and presented amateur theatre performances, where they held various lectures and celebrated significant events, and where they also held social-entertainment undertakings for adults as well as for children.

Slovaks named the Slovak school buildings the National home. They maintained in Slovaks a feeling of national group solidarity and strengthened their determination to survive in a strange world in spite of difficult and unfriendly conditions.

Battle for a New Homeland

Slovak colonists who settled in Bulgaria did so to gain land and a livelihood. They built up their own settlements and began to live in them permanently. This made Bulgaria their new home, their new native country. This resulted in their army duty. In the Balkan wars of 1912-1913, of the 117 Slovaks who took part, 13 were wounded and 10 killed. In World War One, from 1915-1918, of the 201 Slovaks who took part, 22 were wounded and 25 killed. The participation of Slovaks in these wars is significant testimony to their role in the history of their new homeland.

Interethnic Connections and Cultural Exchanges

When compared to Slovaks in Slovakia, Bulgarian Slovaks were in a different ethnic situation. This meant that right from the first settlement of immigrants in the new homeland processes marked by two contradictory tendencies began to impact on their lives. One of these was the continuation of symbols of their original ethnic and cultural specificity, that is the maintenance of symbols of their Slovakness: language, national consciousness, and traditions of material and spiritual culture. The other tendency was the gradual ethnocultural identification of these colonists with the cultures of the nations (Hungarians, Romanians, Serbs, Bulgarians) with whom these immigrants joined their destiny.

To America

In 1922-1928 roughly one-fifth (21.2%) of Slovaks in Bulgaria emigrated to Argentina. They settled in the North Argentinian province of Chaco. Here, together with Slovak immigrants from Romania, Yugoslavia, Hungary, and also some from Slovakia, they created one of the most significant Slovak communities in all of South America in the town of Saenz Peña.

Re-emigration

In 1945-1951 almost all Bulgarian Slovaks re-emigrated to Czechoslovakia. They were settled partly in Czech border areas, where they received the property of expelled Germans. Others were settled in Southern Slovakia, where they were given the property of Hungarians who were resettled into Hungary following World War Two. This had serious consequences, because Slovaks, even after re-emigration to the homeland of their ancestors, were in other ethnic surroundings - namely Czech or Hungarian. Because they were unable to come to terms with this, a large number of them moved from these designated settlements. They left the Czech lands and Moravia for Slovakia so their children could attend Slovak schools. They left Southern Slovakia for nationally homogeneous areas, inhabited only by Slovaks.

Association of Slovaks in Bulgaria

In 1988 the Association of Slovaks from Bulgaria was founded. The main goal of the Association was the satisfaction of group feeling and the self-realization of its members. To this end it holds an annual meeting, and prepares various cultural and social-entertainment programs for it. It also publishes Ročenka, which contains various articles about the history, life, work, and culture of Bulgarian Slovaks during their sojourn abroad, as well as after their return to the Czechoslovak Republic.

Slovaks in Bulgaria in the Light of Journalism, Expert Literature, and Fiction

In this one place we find a collection of the most important works on Slovaks in Bulgaria, which were published in various newspapers, magazines, calendars, almanacs, and independent publications. In the conclusion of this work there is an appended Bibliography of works about Slovaks in Bulgaria.

PhDr. Ján BOTÍK CSc.

Slováci v Bulharsku

*Publikácia vydaná pri príležitosti rovnomennej výstavy
Historického múzea Slovenského národného múzea v Bratislave.*

Vydalo Slovenské národné múzeum v Bratislave roku 1994.

Zodpovedný redaktor: PhDr. Peter Maráky
Grafická úprava, obálka a sadzba: Melánia Gajdošová
Recenzoval: Doc. PhDr. Štefan Zelenák CSc.

Preklad resumé: Petra Alinče

Autori fotografií:

Ján Botík, Todor Čarakčiev, Viera Gašparíková, Ján Michalko, Mikuláš Mitaľ, Oľga Šilingerová, Tomáš Topol'ský
Litho: Bratislavské tlačiarne, a. s., Bratislava. Tlač: SANTORA, spol. s r.o., Bratislava.

**KOLONIZAČNÉ PRÚDY
DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOV**

-➔ 1. stupňová kolonizácia
- ➔ 2. stupňová kolonizácia
- ➔ 3. stupňová kolonizácia

ISBN 80-85753-31

